

FORUM

FİKİR MEYDANIDIR

ONBEŞ GÜNLÜK TARAFSIZ SİYASET İKTİSAT KÜLTÜR, DERGİSİ

15 Temmuz 1957 — 60 Kuruş — Cilt VII

Sayı: 80

Tel: 27531 — Posta Kutusu 131, Ankara

İÇİNDEKİLER

UYANMALIYIZ ARTIK! 1

ONBEŞ GÜNÜN NOTLARI :

Bir Seçim ve Düşündürdükleri; Primlerde Sistemizlik; Irak'ta Demokrasiye Doğru Adımlar mı? Grev ve Lokavt Tasarısı; Stalinizm'in Sonu mu? Kısa Notlar : Tehlike İşaretleri; Hürriyet Değil, Tuzak; Prestij Yatırımları; Mısır - Suudi Arabistan Yalaşması mı? 3-7

Basın Hürriyetine Yeni Darbeler
Dr. Turhan FEYZİOĞLU 7

İNCELEMELER :

"Milletvekilinin Sorumsuzluğu" ve Adliye Vekilinin Mütalâası
Dr. Muammer AKSOY 9

Maarif Teşkilâtı **Y. Kazım KÖNİ** 10
Yeni Osmanlıların Hakikî Müvîyeti. I
Şerif MARDİN 13
Plânlama Tarihçesine Müteallik Notlar
Dr. Osman OKYAR 14

FORUM'un İKTİSADİ MÜŞİRLERİ :

Son İktisadî Gelişmeler 16-17

OKURLARIN FORUMU :

İşbirliği (Ö. Sakıp); Tarafsızlık Meselesi (A. Turgan); Seçimi Kim Kazanacak (F. A. Kireç) Köy Dâvamızı Niçin Plânlayamıyoruz (R. Türkeş) 18-20

KÜLTÜR ve SANAT :

Söz Arasında **Bilge KARASU** 21
Cahit Sıtkının Mektupları
Turgut UYAR 22
"İnsanı Seveceksin" **F.P.** 23

UYANMALIYIZ ARTIK !

1954 Seçiminden bu yana nelere şahit olmadık? Seçim Kanunları öylesine değiştirildi ki, seçim hürriyeti ve müsavvâti dahi esaslı surette zedelendi. Adliye Vekilinin, istediği anda en yüksek hâkimlerin bile işlerine son verebilmesini mümkün kılan kanunlar kabul edildi. Hem de bu kanunlar öyle bir sertlikle tatbik olundu ki, Temyiz Başreisi ve Başsavcısı da dahil olmak üzere, kıymetli birçok hâkimin sırf içtihatlarından dolayı vazifelerinden uzaklaştırılmasından bile çekinilmedi.

Maarif Vekiline, üniversite hocalarını, Dekan ve Rektörleri bile istediği

anda vekâlet emrine alma salâhiyetini tanıyan Kanunlar çıktı. Hem de Senatonun aksi mütalâasına rağmen tatbik edildi ve edilmekte.

Basın hürriyeti, hiçbir demokraside benzerine rastlanmayan iki kanunla, içi boş bir meşhum haline getirildi. Memleketin tanınmış birçok fikir ve siyaset adamı, en normal tenkid veya mizah yazıları yüzünden hapis hanelere dolduruldu; diğerleri de sıralarını beklemekte.

Toplantı hürriyeti, sertlikte rekor kıran bir kanunla tamamen bertaraf edildi. Bu kanunun tatbikatında ise, de-

ğil siyasî toplantılara, ilmi konferanslara bile müsaade verilmedi. Hatta birkaç vatandaş tarafından eli sıkılan bir parti lideri, suç işlemiş sayılarak 6 ay hapse mahkûm oldu. Sendikalar kapatıldı ve kapatılıyor.

Fakat bütün bu tedbir ve hareketleri, Demokrat Partili ve müstakil vatandaşların — pek zor dahi olsa — herhangi bir surette tevil etmeleri düşünülebilirdi. Deniliyordu ki, Basın ve toplantı hürriyetleri sınırlarının, kanunlarla tesbit edileceği, esasen Anayasada kaydedilmiştir. Son Kanunlar, işte sadece o «hudut» u vaz'etmektedir.

Muhalefet sözcüsü Adnan Menderes'in, senelerce durmadan tekrarladığı, «hürriyetlerin tahdidini onların ortadan kaldırılmasına müncer olamaz» mealindeki vecizelerini hatırlayanlar, bu sözlerle artık ikna olunamazlarsa da, yukarıki «meharetli» izah tarzına, bâzı vatandaşların hâlâ kanması mümkündür. Hele, Demokrat Parti kurucuları lehine muhalefet yıllarında vücut bulan sonsuz itimat, demokrasinin henüz tehlikede bulunmadığı inancının herşeye rağmen devam etmesine sebep olabildi.

Lâkin hakikat şudur ki, Demokrat Partinin hatâlarına doğrudan doğruya katılmamış olan hemen her aydın, Kırşehir ve hele basın ve toplantı Kanunlarından sonra, artık tam bir rejim buhranı karşısında bulunduğumuzu görmektedir. Hattâ buhranın her geçen ay biraz daha artarak had derecesine ulaştığı da, umumiyetle teslim olunmak tadır. Buna rağmen hürriyetlerin kısılmasını geçici mahiyette görmeye veya göstermeye çalışanlar, bir aralık, «tatlı cîlin her şeyi halletmeye kaadir olduğu» tezini ortaya sürmek yolunu tercih ettiler. «Vaadler artık gerçekleşmelidir» başlığını taşıyan bir başyazımızda, iki hafta için bu duâya biz de âmin demiş; fakat sözlerin derhal fiile inkişaf etmesinin şart olduğunu belirtmiştik!

İktidar partisi liderinin daha ilk basın toplantısı, ümitlerin boş olduğunu göstermek için kâfi geldi. Geçen aylar zarfında demokrasi ağacından hiçbir meyva alınmadı. Anti-demokratik kanunların hepsi olduğu gibi yerinde durmakta. Hattâ D.P. de kalan son bir iki idealist mebusun vaktiyle yapmış olduğu tâdil teklifleri dahi reddedildi.

İki hafta önce ise, artık kör gözleri bile açan yeni bir darbe ile karşılaştık: İktidarı fazlasıyla tenkid eden - yani vazifesini hakkıyla yapan - bir muhalefet mebusunu tekrar seçtiği için cezalandırılmış bir şehir, - küçülmüş olarak - yeniden vilâyet haline getirilirken, asıl hedefi teşkil eden hasım, başka yollardan faydalanılmak suretiyle, siyasî hayattan silinmek istendi. Bir milletvekili, yüzbinlerce seçmeni temsil eden büyük bir muhalefet partisinin lideri, Meclis kürsüsünde sarfettiği sözlerden dolayı, - yeniden mebus seçilmesine mâni teşkil edecek bir suçla itham edilerek - mahkemeye verildi. Hem de baş döndürücü bir sür'atle!

Böylece 17 nci Yüzyıldan ve bilhassa Fransız İhtilâlinde sonra bütün hür

dünyanın müşterek malı haline gelen bir müessese, Anayasamızın açık ve tevile yer bırakmayan hükmüne rağmen ihlâl edildi. Forum'un bu sayısında yayınlanmaya başlayan bir incelemede, teşriî masuniyetin kaldırılmasına temel teşkil eden Adalet Bakanlığı mütalâcasının ve çoğunluk partisi mebuslarının verdiği kararın, Anayasamızı ne derece âşikâr bir surette zedelediği, delilleriyle gösterilmiş bulunuyor. Biz burada sadece, bu son hâdisenin siyasî hayatımız bakımından ifade ettiği mânâyâ dokunmakla yetineceğiz: Demokrat Parti çoğunluğunun verdiği bu yeni karar, demokrasimiz için, hayalhanede yaratılmış bahar havası özentisinden sonra gelen gerçek bir bora veya kasırga sayılır. Bu kararlar asıl darbeye mâruz kalan ise, Osman Bölükbaşı değil, «demokrasi ve hukuk devleti» dir. Hedef, artık en miyop şahısların bile göreceği kadar apaçık meydandadır: İktidar partisinin tahammül edemediği şey, siyasî hayatta bâzı tahditlerin, bâzı sınırların mevcut olmasıdır. Siyasî iktidarın (çoğunluk iradesinin) bile karşısına dikilen bâzı duvarların varlığına, râzı olunamamaktadır.

Anayasamızın 17 nci maddesinin, bütün hukukçularımız tarafından aynı surette anlaşılan hükmünün, ne mânâyâ geldiğini, iktidar partisinin bilmesine imkân var mıdır? Her mülâhazayı bir tarafa bırakalım; bugüne kadar müstakar surette hâkim olan tabikattan da mı haberleri yoktur! Bizzat kendi liderlerinin, - Meclis kürsüsünden - bir muhalefet liderini, «profesyonel câni» ve bir partiyi «çete» olarak vasıflandırdığı, hattâ muhalefet yıllarında B. M. M. ni tahkirden ötürü dokunulmazlığının kaldırılması talep edildiği halde, Anayasamızın 17 nci maddesinin birinci cümlesindeki «sorumsuzluk» prensibi sayesinde hiçbir takibata mâruz kalmadığını unutmış olabilirler mi?

Hatânın kaynağı bilgisizlik değil, hâkim olan zihniyettir: Anayasamızın sarıh hükmüne rağmen alınan son kararlar açıkça denilmek istenmektedir ki, «biz, istediğimiz her şeyi yapabiliriz; kadiri mutlakız!»

Halbuki demokrasi, çoğunluğun her şeyi yapabildiği rejimin adı değildir. Hukuk devleti esasına dayanan hakikî demokrasilerde, Parlâmentonun Kanun ve kararları, Anayasaya; bizzat Anayasa da, insan haklarına uygun olmaya mecburdur. O halde bugün, bir rejim buhranının son kademelerine vardığımızdan şüphe edilemez: «Ya Demokrasi ya diktatörlük!», işte mesele

budur. Millet in bu seçimi yapıp, ona göre hareket etmesi zamanı çoktan gelmiştir.

Şimdi acı bir hakikati bir kere daha hatırlatmak isteriz: Her millet lâıyk olduğu rejime sahiptir. Bir topluluğun, gelişme seyri içinde, demokrasi basamağına ulaşabilmesi ve orada kalabilmesi, halkın siyasî alandaki gayretine bağlıdır. Bu hususta hele aydınların rolü, muhakkak ki çok büyüktür. Fakat Üniversite hocasından ve hâkiminden başlayarak, köylü ve işçisine kadar bütün vatandaşlar, «topluluk hayatının çehresini kendi hareket ve tepkilerinin tâyin edeceği» hakikatini aslâ unutmazlarsa, mesele halledilmiş demektir. Yoksa vatan sevgisini ve vatan hizmetini, sadece cephede ölmek zannedip, siyasî hayatın doğru yola girebilmesi için fedakârlıktan kaçınılırsa, böyle insanların memleketinde doğru bir rejim yerleşemez. Kısası, demokrasiyi ve hukuk devletini istiyorsak, ona lâıyk vatandaşlar olmağa mecburuz. Demokrasi, uyanık ve medenî cesarete sahip kimselerin rejimidir.

Artık uyanmalıyız! Milletçe, daha şuurlu olarak, dikkat ve enerjimizin büyük bir kısmını, siyasî hayatımızın ıslahı gayesine tahsis etmeliyiz! Bilmeliyiz ki, bu gayret ve fedakârlık ne kadar çok olsa, yine de yerindedir: Siyasî hayat doğru temeller üzerine dayanmazsa, aile ve fert hayatı da ergeç sarsılmaya ve hattâ çökmeye mahkûm olur. Bunun içindir ki, bugün yegâne kurtuluş yolu, Demokrasiyi ciddiye alıp, onun icaplarını yerine getirmekten ibarettir. Ekonomi ve kültür alanındaki güçlüklerin devamlı ve köklü olarak giderilmesi dahi ona bağlıdır.

Demokrasi ve onun canı olan ama hürriyetlerin bir lüks olmadığına bütün vatandaşların, bilhassa köylümüzün inanması, kurtuluşun ilk şartıdır. Unutmıyalım ki, totaliter rejimin «sathı mal» ine bir kere girildi mi, onun her alandaki devamlı zararlarını, siyasetle hiçbir ilgisi olmayan şahıslar bile, sonunda bizzat kendi bedenleri üzerinde kahredici bir şiddetle duymaya mecbur kâhırlar.

O halde, her ferde ve bütün siyasî teşekküllere düşen büyük vazife, artık sadece baş hedefi gözönünde bulundurmak, yani şahsî ihtirasların ve küçük hesapların yarattığı bağlardan kurtularak, münhasıran «demokrasiyi kurtarmak» gayesine doğru, gereken hamleyi yapmaktır:

Demokrat Partili her şahsın, 1945'

ten 1950 ye kadar hangi gayeler için mücadele ettiğini hatırlaması ve şimdi de yine o gayeler için çalışması kâfidir. Sadece onların böyle bir hareketi bile, liderlerini, hürriyet istikametine çevirmeye zorlayabilir. Bir partiye intisap, şahsa değil umdelere bağlanmak olduğuna göre, 1950 ve 1954 te Demokrat Partiye hizmet edenlerin, şimdi aynı prensipleri savunan karşı tarafa katılmaları, en normal bir olayı teşkil eder.

Bugün demokratik harekete mihrak vazifesini gören her üç muhalefet partisini ise, daha büyük, hattâ tarihî bir vazife beklemektedir: Artık şahsî dargınlıklardan, kaprislerden, her nevi peşin hükümlerden ve küçükü hesap-

lardan kendilerini kurtararak, «samimî bir iş ve cephe birliğine» bir ân önce hazırlanmalıdırlar. Müsterek hedefe, müsterek kuvvetlerle ve tam bir birlik halinde yürüyemedikleri takdirde, kendi vücut sebeplerinin başında gelen «demokrasi» nin, acı bir hatırıya inkılâp edeceğini artık idrak etmeleri lâzımdır. Küçük haksızlıklara uğrama endişesi yüzünden, «demokrasiyi isteyenler» arasında anlaşmazlığın hâlâ devam etmesi, kendi hayat haklarının kaybolmasına sebebiyet verecektir. Bütün muhalefet partilerinin ve müstakillerin, her mülâhazayı bir tarafa bırakıp, «demokrasi ve hukuk cephesi» halinde bir saf teşkil etmesi elzemdir. Aksi halde muhalefetin de tarihî mesu-

liyeti, Demokrasiye kıyanlar kadar büyük olacaktır.

Nihayet, her şeyin kendisine bağlı olduğu partisiz seçmen bilmelidir ki, iyi yahut kötü bir topluluk içinde yaşamaması, bir tesadüf ve kader mahsulü değil, kendi hareket tarzının zarurî bir neticesidir. «neme lâzımcılık» ve «bana mı kaldı» zihniyeti, demokrasinin mezarıdır. Memleketin saadet ve refahının nihâî bekçisi, alelâde vatandaşlardır. Pek uzun süren uykular, ona, telâfi edilemez zararlara malolur! Eğer Bölükbaşı hâdisesi, partisiz seçmeni artık uyandırsıysa, demokrasinin bugün mâruz kaldığı darbe, yarınının kurtulması bakımından hayırlı olmuş demektir.

Onbeş Günün Notları

Bir Seçim ve Düşündürdükleri

Amasya'da bundan önceki Belediye Seçimlerini tamamen müstakillerden müteşkil bir liste kazanmıştı. Belediye Başkanı Macit Zeren ve Belediye Meclisi Üyesi sonradan Amasya Hürriyet Partisini kurdular. Bu hâdis, haksız olarak, "Siyasiyata dair müzakeratla iştilal veya temenniyatı siyasiye izhar" addedildi ve Belediyeler Kanununun 53 ncu maddesinin 3 ve 6 ncı fıkraları gereğince Bakanlar Kurulu tarafından feshedilen Amasya Belediye seçimleri geçen hafta içinde tekrar yapıldı. Bu seferki seçimleri Demokrat Parti adayları kazandı. Bu Belediye seçimleri, bugün için birçok bakımlardan mühimdir.

Her şeyden önce, bu seçime D.P. nin de, muhalefet partilerinin de kazanma iddiası ile girdikleri belirtilmek icab eder. Gerçi, C.H.P. Meclisi, mahallî seçimlerde iktidar partisinin avantajlarını ve daha önceki mahallî seçimlerde D.P. nin başvurduğu usulleri düşünerek, belediye ve köy seçimlerine girmemek hususunda vaktiyle bir prensip kararı vermişti. Ancak Amasya teşkilâtı, bazı mahallî sebeplerle bu defa seçime katılmayı zarurî gördü. Mahallî C. H. P. teşkilâtı, tıpkı D. P. ve Hür. P. gibi, seçimi kazanacağına inanmıştı.

Neticede, tek başlarına seçimi kazanmağı ümid eden ve son dakikaya kadar bu ümidi besleyen Hür. P. de, C.H.P. de seçimi kaybettiler.

Hürriyet Partisinin Amasya Belediye Seçimlerine önem vermesi ve ümid bağla-

ması için ciddi sebepler vardı. Bir çok mebuslarını Amasyaya gönderdi ve takdire şayan bir azimle çalıştı.

Geçen Belediye Seçimlerini kazanmış olan Macit Zeren ve arkadaşlarının bu defa Hürriyet Partisi listesinde görünmeleri, Hür. P. ye mahallî bir avantaj sağlıyordu. Amasya seçimlerini yine aynı şahıslar kazansalardı, iktidar partisi bunun hususî şartlardan doğduğunu ve mahallî bir seçimin milletvekili seçimi için işaret teşkil edemeyeceğini söyleyecekti ama, Hür. P. yine de çok büyük bir propaganda kozu ele geçirmiş olacaktı.

Fakat, iktidar partisi Amasyalıları durmadan şunu telkin etti: C.H.P. ye ve Hür. P. ye oy verirseniz Amasya Belediyesi borçtan kurtulamayacaktır. İktidar partisi adaylarına oy verirseniz, belediye resim ve harçlarına zam yapılmadan, vatandaşlara ceza kesilmeden, belediye bol bol gelir sağlayacaktır. Borcundan kurtulacaktır. Hükümetten milyonlarca lira yardım görecektir.

Bu yolda propaganda yapıldığını gösteren birçok vesikalar vardır. Hukuk devleti anlayışına aykırı olan bu propaganda elbette neticeye az çok tesir etmiştir. Çeşitli baskı usullerine başvurulmuştur.

1954 milletvekili seçimlerinde C.H.P. ve D.P. nin belde sınırları içinde ne nisbette rey aldıklarını tesbit edemedik. Elimizde, merkez kazada alınan reyleri gösteren rakamlar vardır. Bu rakamlara göre, 1954

milletvekilleri seçiminde merkez kazanın durumu şöyle idi:

Seçmen adedi : 40.683
Reyini kullanan : 38.856
D.P. : 19.487 (% 50,1)
C.H.P. : 16.464 (% 42,3)
C.M.P. : 1.642 (% 4,2)
Rey vermeyen : 1.827 (% 4,3)

Bu seçmen adedinin içerisinde, belediye hudutları haricinde kalan köylerdeki seçmen adedi de dahildir. Halbuki son yapılan Belediye seçimlerinde ise 10.703 seçmen mevcuttur ki, bu, sadece Amasya beldesi içindeki rey hakkını haiz vatandaşların yokununu ifade etmektedir.

Yani milletvekili seçimlerine ait rakamlara dahil olan 32.000 seçmen, belediye seçimlerine ait aşağıdaki rakamlara dahil değildir. Bunlar merkez ilçe köylerinde yaşayan seçmenlerdir.

Ayrıca, geçen belediye seçimini C.H.P. nin de desteği ile kazanan müstakiller, bu defa Hür. P. listesinde olduklarına göre, bu listenin muhalefet oylarını biraz bölmesi mukadderdi. Bu da mukayesede göz önüne alınmalıdır.

Sonra, mahallî bir seçim olan belediye seçiminde, iktidar partisinin hususî avantajları olduğu ve bunların sonuna kadar kullanıldığı malumdur. Mukayesede bu cihet de hatırlanmalıdır.

Nihayet, milletvekili seçimlerinde % 95 civarında olan iştirak nisbetinin, son belediye seçiminde ancak % 65 civarında olması da, mukayesede çok ihtiyatlı olmağı emreder.

Bütün bu ihtirazî kayıtlara rağmen, yine de kabataslak bir mukayese yapacak olursak, bazı neticelere varabiliriz:

Son Amasya Belediye seçimlerinin neticesi şudur:

Seçmen adedi : 10.703
Oyunu kullanan : 6.957
D.P. : 3.280 (% 47,1)
C.H.P. : 2.117 (% 30,4)
Hür. P. : 1.560 (% 22,5)

1954 de merkez ilçede % 50 den fazla oy almış bulunan D.P. nin, bütün avantajlarına rağmen bu defa % 47 oy aldığı

görülmektedir. Muhalefet, yekûn olarak oyların % 52,9 unu almıştır.

Bunun % 22,5 u, yani hiç küçimsenemeyecek bir kısmı Hür. P. ye aittir.

Bu üyelerin kısmen belediye seçimlerine katılmayan C.M.P. den, kısmen D.P. den alındığı kabul edilse bile bir kısmının da geçen seçimlerde C.H.P. ye rey vermiş olanlardan alındığı ve C.H.P. nin reylerini azalttığı aşîkârdır. Esasen, Amasya seçimlerinde Hür. P. propagandacıları, D. P. kadar C.H.P. ye de hücum etmişlerdir ve her iki partiden rey almağa çalışmışlardır.

Bir mahalli seçimin ve bilhassa Amasya seçiminin hususiyetleri hesaba katılsa bile, yukarıdaki rakamlardan çıkılacak bazı sonuçlar vardır.

Vaktiyle belediye seçimini müstakil olarak kazanmış bir liste ile seçime girmesine ve çok ümitli olmasına rağmen Hür. P. tek başına oyların % 22,5 ini almıştır.

C. H. P. mahalli teşkilâtı ise, keza çok ümitli olarak seçime girdiği halde, umduğu neticeyi alamamıştır.

C.H.P. ye verilmesi muhtemel olan bir kısım oyların Hür. P. ye gitmesi onun da seçim şansını baltalamıştır. Şu halde, Milletvekili seçimlerinde Amasyadaki mahalli şartlardan farklı şartlar hâkim olsa bile, reylerin C.H.P., Hür. P., C.M.P. arasında bölünmesi kabildir ve bu hal D.P. nin işine yarayacak demektir.

Önümüzdeki seçimlerde muhalefet partilerinin işbirliği bahis mevzuu olduğu şu günlerde, Amasya Belediye seçimleri üzerinde ehemmiyetle durulması icabeden bir olaydır.

Pirimlerde Sistemsizlik

Enflasyon neticesinde dâhilî fiyat seviyesi yükselen bâzı memleketler, açık bir devalüasyona müracaat etmekten, ihracata devam edebilmek için prim usulüne başvurmuşlardır. Prim ödeme zarureti, tesbit edilen resmî kambiyo râyici üzerinden döviz tahvil edildiği zaman, ihraç malları fiyatlarının dünya fiyatlarına nazaran yüksek olmasından ileri gelir. Bu şartlar altında ihracata devam edebilmek için, müstahsile veya ihracatçıya prim ödemek suretiyle yukarıdaki farkı kapatmak zarureti hasıl olur.

Türkiye'de enflasyonun ilk belirtilerinin başladığı 1953 senesinden itibaren prim sistemine gitmek mecburiyeti hâsıl olmuş ve enflasyonun hızlanması neticesinde prim sistemi gittikçe daha geniş ölçüde kullanılmıştır. Bu notta üzerinde durmak istediğimiz nokta prim sistemiyle devalüasyonun mahzur ve faydalarını münakaşa etmek değildir. Bu meseleyi bir tarafa bırak-

arak memleketimizde tatbik edilmekte olan prim sistemini kısaca tahlil etmeye teşebbüs edelim. Prime gidilmeye karar verildiği takdirde, bunun bir usul ve mantık dairesinde yapılması şayanı temennidir. İhracat mallarına verilen ve ithalat mallarından alınan prim yüzdelerinin açıkça malûm olması, bu yüzdelerin mal kategorilerine göre ve iktisadî kıstaslara göre bir elden ve bir tek sistem dâhilinde tesbit edilmesi lâzımdır. Ayrıca primlerin finansman kaynaklarının açıkça ve toplu olarak gösterilmesi icabeder. Bunu masraflarıyla varidatının bütçede gösterilmesi şayanı arzudur. Bu yapılmadığı takdirde, hiç olmazsa primlere müteallik malûmatın topluca bir vesikada gösterilmesi lâzımdır. Bu sayede herhangi bir ânda dış ticaret münasebetiyle mevzuubahis olan primlerin heyeti umumiyesiyle teferruatına hâkim olunacak, değişen şartlara göre bunlarda yapılmış olması icabeden değişiklikler sür'atle tahakkuk ettirilecek ve primlerin millet ekonomisi bakımından teşkil ettiği yük hakkında fikir edinmek mümkün olacaktır.

Oysa ki, memleketimizde hâlen tatbik edilmekte olan prim şekillerinde tam bir sistemsizlik ve vuzuhsuzluk mevcuttur. Türkiye Ticaret Odaları Birliğinin 1957 senesi iktisadî raporunda bu hususta verilen malûmattan anlaşılabilir gibi, memleketimizde ihracat primleri, sayısı onu geçen çeşitli şekillerde ve yollarda dağıtılmaktadır. Çeşitli prim ödeme şekillerinden başlıcaları şunlardır: Tevzin fonu, deblokaj primleri, ihracatı kanunî veya fiilî tekel şeklinde yapılan maddeler, muvakkat ihraç rejimi, tütün primi, maden ihracatçılarına tanınan ithal hakkı, düşük tenörlü maden ihracı, bilâteral anlaşmalar fiyat acyosu. Bu listenin daha da uzatılması mümkündür. Her kalemin teferruatına girmeksizin diyebiliriz ki bu çeşitli yollar arasında herhangi mantıkî bir münasebet kurmak kaabil olmadığı gibi, primlerin dağıtılmasıyla ve çeşitli maddelere verilen prim yüzdelerinin hangi prensiplere ve iktisadî kıstaslara dayandığını keşfetmeye çalışmak beyhudedir. Bu sahada tam bir sistemsizlik mevcuttur. Ayrıca birçok primlerini ne şekilde finanse edildikleri malûm değildir. Bunların mühim bir kısmının Merkez Bankası, yani emisyon vasıtasıyla beslendiği neticesine varmak kanaatimizce

yanlış olmayacaktır. Odalar Birliği Raporunda açık veya gizli senelik prim tutarı 200 milyon civarında tahmin ediliyor. Bu rakam, bu kaynaktan meydana gelen enflasyonist tazyik hakkında bir fikir vermektedir.

Irakta Demokrasiye Doğru Adımlar mı?

Irak'ta uzun müddettenberi mevki iktidarda bulunan Nuri Sait Paşa Kabinelerinin geçen ay istifa ettiği malûmdur. Yeni Kabine Irak'ın eski Vasington Büyük Elçisi ve Nuri Sait Paşa'nın itimadını haiz olduğu söylenen Ali Cevdet tarafından kurulmuştur. İlk tahminler yeni Kabinenin, Nuri Sait Paşa'nın dahilî ve haricî politikasını devam ettireceği merkezindeydi. Bilindiği üzere Nuri Sait Paşa, siyasî, tenkidlere ve hür basına yer bırakmayan bir otoriter rejim kurmuş bulunuyordu. Hürriyetlerin kısılmasına gösterilmiş olan sebep, hürriyetler verildiği takdirde memlekette komünist faaliyetlerin yayılması tehlikesi idi. Hürriyetlerin kısılmasını izah etmek için birçok devlet adamlarının komünizm tehlikesini ileri sürdüklerini biliyoruz, fakat bu gibi iddiaların ne dereceye kadar samimiyetle yapıldığı malûm değildir.

Irak'ta Nuri Sait Paşa tarafından yürütülen sıkı baskı rejimi, bilhassa münevverler ve orta sınıf meydanında memnuniyetsizlik uyandırmıştır. Siyaset ve fikir hayatının dondurulmasının, yeni, fikirlere bağlanmak isteyen gençlik tarafından da hiç tasvip edilmemiştir.

Şu sıralarda gazetelerde çıkan bâzı havadislere nazaran, yeni Irak Kabinesi, Nuri Sait Paşa'nın dahilî politikasından esaslı şekilde ayrılmış¹ zusunı göstermiştir. Örfî idarenin kaldırılacağından, siyasî partiler faaliyetine müsaade edileceğinden, yeni umumî seçimlere gidileceğinden ve fikirlerin serbestçe ifadesine imkân verileceğinden bahsedilmektedir. Bu rivayetlerin sıhhat derecesi henüz tesbit edilememiştir. Kanaatimizce Orta Şark gibi, halkı uzun asırlardanberi yukarıya bakmayı itiyad edinmiş bir bölgede dahi, bugün memleketleri sadece zor

ve baskıyla idare etmek mümkün değildir. Orta Şarkın, halkın çeşitli zümrelerinin; kuvvetlerini ifade edebildiği ve hükümetin şu veya bu şekilde geniş halk tabakalarına dayandığı bir idare sistemine ihtiyacı bedihidir. Demokrasi kaide ve müesseselerini tahakkuk ettirmek azminde olan Türkiye, bu itibarla komşu ve dost bir memleketin aynı gayelere doğru teveccüh etmesini sevinçle karşılayacaktır.

Grev ve Lokavt Tasarısı

Son haftalar zarfında hemen hemen bütün muhalif partilerimizin hatipleri, iktidara geçtikleri takdirde gerçekleştirilmesine çalışacakları gayelerden birinin içtimali adâlet olduğunu müteaddit defalar söylemişlerdir. Ancak, bu umumî vaadin hangi müşahhas şekliyle tahakkuk edeceği hususunda ortaya herhangi ciddi bir fikir atmamışlar ve bu bahisteki tartışmalar hakikaten kısır kalmıştır.

Bu vâdide ilk adımı atmış olmak şerefi Hürriyet Partisine ait olmuştur. Filhakkâ, dört Hürriyet Partili milletvekili 3 Haziran günü Büyük Millet Meclisine, Grev ve Lokavt hakkında bir Kanun Teklifi sunmuşlardır. Bu teklif, tarihimizde, grev ve lokavt mevzuunda Parlâmentoya getirilen ilk tasarıdır.

Hürriyet Partililer bu suretle, grev ve lokavt mevzuunun Türk cemiyetinin halen içinde bulunduğu şartlar muvacehesinde ne şekilde tanzim edilmesi gerektiği konusunda verimli tartışmaların cereyan etmesini imkân dâhiline sokmuşlardır. Ümit etmek isteriz ki işçi sendikalarımız, siyasî partilerimiz ve ilim adamlarımız bu konuda açılmak fırsatı meydana çıkmış olan tartışmaya katılsınlar. Bu arada biz de, bu tasarı hakkındaki düşüncelerimizi söylemek istiyoruz.

Tasarıda en ziyade nazarı dikkati çeken husus, grev ve lokavt haklarının gayri kabili feragat haklar olarak teminat altına alınmış olmasıdır. Tasarının 24 ncü maddesi, herhangi bir şekilde grev veya lokavt hakkından peşinen vazgeçildiğine ve mecburî tahkim usulünün kabul edildiğine dair mukavele hükümlerinin keenlemeyekün addedileceğini bildirmektedir. Memleketimizde, işverenler, esasen daha müreffeh bir sınıf olmak ve gizli işsizlik mevcut bulunmak dolayısıyla, işçilere nazaran pazarlık kudreti bakımından daha faik durumdadırlar. Bu itibarla, böyle bir hükümün mevcudiyetini, grev hakkının doğarken ölmemesini sağlamak için zarurî telâkki etmek lâzımdır.

Ancak, herhangi bir kanun metniyle grev ve lokavt haklarını tam teminata raptetmek kaabil değildir. Ayrıca, Anayasamızda da grev ve lokavt haklarının kanunla dahi tecavüz edilemeyecek hudutlarını sarahaten göstermek lâzımdır.

Tasarıda grev ilanı yetkisi, sadece, muayyen bir işyeri veya işyerinde çalışan sendikalarla, muayyen bir iş kolundaki sendikaları içine alan federasyonlara bırakılmıştır. Bu hükümden çıkan neticelerden biri, bütün demokratik memleketlerde olduğu gibi, umumî iş hayatının durmasını sağlamak maksadiyle yapılacak grevleri yani umumî grevleri yasak etmek ve bunun için de bütün işçi teşekküllerini temsil eden birliklere grev ilanı yetkisi vermemektir. Bu hüküm, ayrıca, muhtelif işyerleri ve muhtelif iş kollarında çalışan sendikaları mahalli esaslara göre toplayan federasyonlara da grev ilanı hakkını tanımaktadır. Bu hüküm, mahalli grevlerin yapılmasının yasak edilmek istendiği intibahı, ilk elde, bırakabilir. Ancak, tasarıyı kaleme alanlar nezdinde yaptığımız tahkikat, maksadın bu olmadığını göstermiştir. Bu hükümden maksat, muayyen bir mahalde bütün işyerlerinde veyahut bütün iş kollarında işin durmasını yasak etmek olmayıp, böyle bir mahalli greve karar verecek olanın merkezi bir organ olmamasını, ve böylece grev kararlarında daha ademi merkezîyetçi ve daha demokratik olmak imkânını sağlamak, ve ayrıca, çalışma hürriyeti prensibine âzami riayeti temin etmektir.

Tasarıda nazarı dikkati çeken diğer bir nokta da tesanüt (sempati) grevlerinin yasak edilmesidir. Aslında, tesanüt grevleri bir tek iş kolu içerisinde yine de mümkündür. Ancak, birbirleriyle ilgisi olmıyan yani aynı iş koluna dâhil olmıyan işyerlerinde tesanüt grevi yapılması mümkün olamayacaktır. Bu bakımdan, Hürriyet Partisinin Tasarısının Amerikan Taft - Hartley Kanununa benzediği görülmektedir. Bu hüküm, grev ve lokavtin meslekî ihtilâf vasfını titizlikle muhafaza arzusundan ileri gelmektedir.

Bununla beraber, şunu da belirtmek lâzımdır ki mevcut iş mukavelelerini tâdil etmek, işverenin iş şartlarına riayetini sağlamak veyahut iş şartlarının tatbik usullerini değiştirmek maksadiyle yetkili sendika veya federasyonlarca ayrı ayrı grev ilanı neticesinde, iş tâtilinin umumî bir mahiyet alması, Tasarıya göre, umumî grev addedilemeyecektir.

Tasarı, mecburî tahkimi sadece grev yasağının mevcut olduğu işyerleri hal ve zamanlar için derpiş etmiştir. Bunlar da, klâsik istisnalardır. Millî Savunma Bakanlığına, Jandarma Genel Komutanlığına ve Emniyet Genel Müdürlüğüne bağlı işyerleriyle, kanunla harb malzemesi olduğu kabul edilen malzemeyi imal eden işyerlerinde, sağlık müesseselerinde, itfaiye hizmetlerinde ve sadece hasat zamanı zirai işyerlerinde grev yasak edilmiştir. Ayrıca, tahdidî bir şekilde tâdat edilmiş olan büyük felâket zamanlarında Bakanlar Kurulu ve Örfî İdare halinde Örfî İdare Komutanlığı grevi yasak etmek yetkisine sahip kılınmışlardır. Umumî ve kısmî seferberlik ve harb zamanlarında grev tamamen yasak edilmiştir. Görülüyor ki, asıl üzerinde tartışılacak mevzu zirai işyerlerine müteallik olan yasaktır. Lokavt hakkı için de aynı yasaklar vaz'edilmiştir.

İşçi çalıştıran zirai işyerlerimizde üç

iş devresi vardır: Ekim, çapalama ve hasat. Ayrıca, makinistler gibi devamlı personel için iş devresi tam bir devamlılık arz eder. Grev bu vaziyette, sadece ekim ve çapalama devrelerine inhisar ettirilmektedir. Bu hükümün, ziraat işçilerinin pazarlık kudretini azalttığı muhakkaktır; zira, mahsulün tam idrâk edileceği devrede grev yapmak elbette ki işvereni çok daha müşkül bir duruma sokacaktır. Ancak, mesele, bu kadar basit değildir. Aslında, halledilmesi gereken husus şudur: Hasat zamanında işçiye grev hakkını tanımak, onun pazarlık kudretini son derecede arttırırken, acaba işverenin pazarlık kudretini son derecede azaltmıyacak mıdır? Talebi aşan miktarda mahsul idrakı gibi memleketimiz bakımından şimdiki halde derpiş edilmesi gereken bir ihtimal hariç, hasat zamanında grev hakkının tanınmasının işçinin pazarlık kudretini işverenininkinin aleyhine namütenahi arttıracığı muhakkaktır; kaldı ki hasat zamanında işverenin grev hakkının mütenâzırı olan lokavt hakkını istimâl edebilmesi de çok zayıf bir ihtimal olarak kalmaktadır.

Ziraat işçileri halen İş Kanunu ahkâmına dahi tâbi değildirlir. Bahse konu tasarıdaki bu hüküm, Hürriyet Partisi'nin, onları da İş Kanunu şümülü içine almayı tasarladığını göstermektedir. Bu durumda, ziraat işçilerine grev hakkının hasat zamanında dahi tanınması meselesini, herşeyden evvel milli ekonomi kısıtlarını kullanarak, topraksız çiftçinin topraklandırılması, ziraatin daha da maki-neleştirilmesi, gizli işsizliğin ziraat sektöründen sanayie aktarılması gibi problemlerle birlikte mütalâa etmek lâzımdır.

Diğer taraftan, ziraat işçilerine hasat zamanında grev hakkının tanınması meselesini halletmeden evvel çözümlenmesi gereken bir dâva daha vardır. Memleketimizde, zirai işçilerin büyük ekseriyetinin mukaveleleri bir yıllık bile değildir; bu işçilerin büyük bir çoğunluğu sırf muayyen bir mevsime münhasır mukaveleler a'federler; bazen kendilerinin bu mevsimler dışında yapacak işleri vardır ve hepsi her yıl periyodik olarak zirai işçi sıfatıyla mukavele akdetmezler. Buna rağmen, büyük çiftliklerin işçi ihtiyacı, gizli işsiz fonundan kolaylıkla karşılanır. Bu durum değişmedikçe ve zirai işçilerin hukukî vaziyeti bir devamlılık kazanmadıkça, ne işçiler grev ilanı için yeter bir sebep görecekle, ne de işverenler lokavt ilânına başvurmayı zarurî telâkki edebileceklerdir. Kaldı ki mevsimlik mukavele akdetmiş işçiler, grev ilân ettikleri takdirde, işveren için, bunların mukavelesinin hitamını müteakip başka işçi almak, sanayi sektörüne nisbetle çok daha büyük bir kolaylıkla mümkün olabilecektir. Görülüyor ki zirai işçilerin durumu hakkında grev ve lokavt bahsinde kat'i hâl çareleri derpiş etmeden evvel, yukarıda saydığımız iktisadî, sosyal ve hukukî problemlerin memleketimizde nasıl bir hal çaresine raptedileceğine dair umumî plânlar yapılması elzemdir. Bu umumî plânların ışığındadır ki gerek İş Kanunu, gerek grev ve lokavt konularında zirai işçiler için müşahhas ve

kat'i fikirler serdetmek kabil olabilecektir.

Tasarı, greve veya lokavte başvurulmadan evvel, uzlaştırmaya gidilmesini mecburî kılmaktadır. Ancak, Uzlaştırma Komisyonunun vereceği kararlar, her iki taraf için de mecburî değildir. Tarafların herbiri, bu kararları kabul etmekte veya reddedip grev veya lokavt ilân etmekte tamamen muhtardırlar. Bütün demokratik memleketlerin mevzuatında yer alan bu hüküm, grev veya lokavt hakkını tahdit eden bir hüküm olarak telâkki edilemez. Bunun gibi, grev veya lokavtin devamınca Çalışma Bakanlığına tamnan, uzlaştırma teşebbüslerine girişebilme yetkisi için de aynı mülâhaza vârittir. Bu halde de, çalışma Bakanlığının teşebbüslerinin sadece tavsiye mahiyetinde olacağı açıktır.

Tahkim usulü ise tamamen ihtiyarî olarak vaz'edilmiştir. Tahkime, taraflardan her ikisi birden istedikleri takdirde başvurulacaktır. Bu faslı da grev veya lokavt hakkının istimalini tahdit eder telâkki etmek kaabil olamaz.

Tasarıda, grev veya lokavtin ferdi veya kollektif iş akitlerine nihayet vermediği; ücretli tâtiller, sosyal sigorta ödeneği ve pirimleri gibi hak ve vebeleri ortadan kaldırmıyacağı; grev veya lokavta tâbi işçilerin yerine işveren başka işçi çalıştırmıyacağı; ve, grev veya lokavte tâbi işçilerin çalışmadıkları iş günleri için ücret talep edemeyecekleri gibi klâsik esaslar yer almaktadır. Aynı mülâhazaya binaen, grev veya lokavta tâbi işçiler, işsiz sayılmadıklarından, kendilerine - ihdas edilince - işsizlik sigortasının ödenmesi elbette ki bahis konusu olmayacaktır.

Tasarının dikkati çeken noktalarından biri de grev ve lokavti on işçiden az işçi çalıştıran işyerlerine de teşmil etmiş olmasıdır. Bu hususta, teklifi yapanların nazârında, İş Kanununun tashihe muhtaç olan taraflarındandır.

Tasarıda, grev ilânı yetkisi, sadece sendika ve federasyonlara tanınmış, bu suretle, sendikalara dahil olmıyan işçiler grev ilân etmek imkânından mahrum bırakılmışlardır. Tasarıyı kaleme alanların verdikleri izahata nazaran, bundan maksat, grev hakkının tatbikini daraltmak değil, bil'akis, sendikacılığın kuvvetlenmesini sağlamaktır. Bilhassa malî bakımdan kuvvetli ve işçilerin ekseriyetini sinesinde toplıyan sendikalar mevcut olduğu takdirdedir ki işçiler greve devam edebilirler ve bundan fiili bir netice alabilirler. Bu itibarla, bu hükmü muvafık görüyoruz. Kaldı ki bu hüküm istikbâldeki şeraite göre, daima tâdil olunabilir.

Grev kararına iştirâk etmiyen veya edip de grevi bırakan işçilerin çalışma hürriyeti Tasarıda teminata bağlanmıştır. Bunlar hakkında tatbiki mümkün tek müeyyide sendika veya federasyon disiplin hükümleridir. Bu madde de grev hukukunun klâsik esaslarındandır. Ancak, işverenin, grevcilerin tesanüdünü bozmak maksadıyla, bâzı işçilere fazla ücret vaad ederek kısmî bir grev bozma hâlini sağlaması caiz olamaz; bu husus, kollektif mukavelelerde teminata raptedilmelidir.

Tasarıda, mahallî mülkiye âmirinin, askerî birliklere müracaat etme hakkı, tarafların pazarlık kudretine mümkün meretebe tesir etmemek maksadıyla, sadece, halkın gündelik zarurî ihtiyaçlarını temin maksadına hasredilmiştir. Bu hüküm de demokratik memleketlerdeki tatbikata uygundur. Tasarı, bittabi, muayyen bir işçi teşekkülüne dâhil işçiler haricindeki işçilere iş verilmeme için yapılacak grevleri de yasak etmiştir.

Tasarıda yer alan bir hüküm de, bir grev veya lokavtin hitamını takibeden üç ay zarfında, o grev veya lokavte sebep teşkil etmiş uyuşmazlıklar için tekrar grev veya lokavte başvurulamayacağıdır. Bu madde, grev veya lokavt neticesinde varılan hal çaresine bir devamlılık sağlamak ve bu hal çaresinin menfaatlerine uygun olup olmadığı hususunda taraflara soğukkanlılıkla düşünebilecek zaman bırakmak ve bu suretle âmme menafii vîkaye etmek maksadına mâtuftur. Grev ve lokavt haklarının memleketimizde kullanılmaya başlanacağı ilk yıllarda bu hüküm ahlîsma bakımından faydalı olacağı söylenebilir. Ancak, bu hüküm, üzerinde münakaşa edilebilecek bir hükümdür.

Netice itibariyle denilebilir ki Tasarı, işçi, işveren ve âmenin menfaatlerini âhenkli bir şekilde telif etmek ve bu telif yaparken ana demokratik hakları vîkaye etmek bakımından güzel bir sentezdir. Başka sentezler yapmak da elbette ki kaabilirdir. Bu tasarının, bunların yapılması bakımından da teşvik edici bir rol oynaması temenni olunur.

Stalinizm'in Sonu mu?

Geçen 27 Şubat'ta Çin Devlet Şurası önünde bir nutuk söyleyen Komünist Çin Cumhurbaşkanı Mao Tse-tung ezcümle sunuları belirtmiştir.

1 — Sosyalist (komünist) bir cemiyet içinde veyahut bu ideale varmak için komünist bir idare altına girmiş olan bir cemiyet içinde rejime sâdik sınıflarda ve bu sınıflar arasında tenakuzların mevcut olmadığını iddia etmek realitelere aykırı düşer. Mesele, bu tenakuzların varlığını kabul edip onlara plânlı bir şekilde çareler aramaktır.

2 — Sosyalist (komünist) bir rejim, kapitalist repimin aksine, kendi içerisindeki tenakuzlara kendiliğinden çare bulabilir ve cemiyetin devamlı inkişafını sağlayabilir. Kapitalist rejim ise, er veya geç, sosyalist (komünist) ihtilâli yoluyla, kendi tenakuzlarının kurbanı olarak ortadan kalkacaktır.

3 — Sosyalist (komünist) rejimin, kendi tenakuzlarını inkişaf yoluyla halledebilmesi, marksizm - leninizm dahi tenkid mevzuu yapılmasına cevaz vermekle kaabil olabilir. Bu takdirdedir ki marksistler kısır bir doğmatizmin esiri olmaktan kurtulabilirler. Ancak, bu tenkidler, hiçbir zaman, komünist cemiyetin tahakkukuna mâni teşkil etmemeli ve Komünist Partisinin rejimin idarecisi durumuna halel vermeme-

lidir. Bu hudutlar dâhilinde kalmak şartı ile, marksizm - leninizm, ancak ve ancak ikna, tenkit ve münakaşa metodları sayesinde halka mal edilebilir. Bununla beraber, komünist cemiyet idealine varılmasını aktif bir şekilde önlemek isteyenlere söz hakkı tanınmayacak ve bunlar halk düşmanı olarak tecziye edileceklerdir.

4 — Bu esasa binaen, Komünist Partisinden müstakil siyasî partilere cevaz verilmelidir; meğer ki bu partiler, Komünist Partisinin iktidardaki imtiyazlı durumuna ve komünist cemiyet idealine mâni olacak bir hattı hareket itihaz etmiyeler.

5 — Sosyalist (komünist) cemiyet idealine varılması, safha safha gerçekleşebilecek bir idealdir. Cemiyet içerisinde marksizm - leninizm tamamen yerleşmeden, büyük mukavemetler yaratacak hareketlere ve bu meydana ağır zecri tedbirlere başvurmamak lâzımdır. Bu esasa binaen, Çin'de küçük ve orta kapitalistler, halen devletleştirilmiş olan işletmelerine evvelce yatırmıw oldukları sermayenin faizini, prensip itibariyle, alabilmektedirler. Bu faiz ödenmesi keyfiyetine son verilebilmesi, evveleminde, rejime rıza göstermiş olan burjuvaların eğitilmesiyle kaabil olabilecektir.

Resmî metni henüz yeni açıklanmış olan bu nutuk Yugoslavya ve Polonya'da çok iyi karşılanmıştır. Hakikaten, Mao'nun fikirleri, Leh zimamdarlarının fikirlerine hemen hemen tamamen uymaktadır. Yugoslavlar için de bâzı farklarla aynı şey söylenebilir. Bu farkların en önemlisi ihtilâl teorisine müteallik olanıdır. Gerçekten, Yugoslavlar, sosyalist (komünist) cemiyete, bâzı memleketlerde ihtilâl yoluyla, bâzılarında ise inkişaf yoluyla varılabileceğini kabul etmektedirler. Bu bakımdan, dış politikasında Mao'nun hâlâ bâzı mevzî yıkıcı faaliyetlere ve isyanları teşvike tevessül etmesi mümkün görülebilir.

Son zamanlarda, Yugoslav İşçi Konseyleri hakkında Sovyetler Birliğinde ve bâzı peyklerde yapılan tenkidler ve Yugoslav rejiminin komünizme ihanet etmiş olduğuna dair yayınlanmış yeni gizli direktifler, Mareşal Tito'nun İşçi Konseyleri Kongresinde söylemiş olduğu bir nutuktan da anlaşılabilir. Üzere Rus - Yugoslav münasebetlerini bir hayli soğutmuştur. Mareşal Tito'nun kendi tâbiriyle, bu münasebetler, olsa olsa «normaldir»; «dostâne» değildir.

Polonya'da ise, Gomulka idaresi, bir taraftan Vatikanla münasebetlerini düzeltir ve Birleşik Amerika'dan 100 milyon dolar civarında bir iktisadî yardım sağlarken; diğer taraftan da kendisi hakkında komşuları tarafından izhar edilen şüpheleri gidermek için kesif bir diplomatik faaliyet sarfetmekteydi. Aralarındaki ideolojik münasebetlerin ehemmiyetine rağmen, bugünkü leh hudutlarını tanıyan tek Alman Hükûmeti olan Doğu Berlin idaresiyle anlaşmak zarureti Varşova için önem kesbetmiş ve Leh idarecileri Herr Ulbright'e bir resmî ziyarete bulunmuşlardı.

İşte, Kremlin'deki son tasfiye hareketi bu esnalarda vukubulmuştur. Polonya'daki başkaldırmadan ve Macaristan isyanından sonra, Polit-Büro'daki stalinciler, baş-

larında Molotof olmak üzere, Krucef'in stalinizm aleyhindeki gidişini bir miktar durdurmaya muvaffak olmuşlar ve hattâ Molotof bütün istihsal faaliyetinin koordinasyonu ile görevli Devlet Kontrolü Bakanlığını Birinci Başbakan Yardımcılığına ilâveten deruhde etmişti.

Hâlen tasfiyeye uğriyan şahsiyetlerden Molotof ile Başbakan Yardımcılarından Kaganoviç'in stalinist oldukları; ve dâhilde, ziraat aleyhine ağır sanayie önem verilmesini isterken, gerek idari mekanizmanın, gerek iktisadi faaliyetlerin ademi merkezîyet esasına göre yeniden tanzimine; haricte de, peyklerle münasebetlerde «her memleket sosyalizme (komünizme) kendi yolundan varır» prensibinin tatbikına ve umumiyetle sulh içinde birlikte yaşama prensibine aleyhtar oldukları bilinmekteydi. Malenkoff, Stalin'den sonra Başbakan olunca, - anti-stalinist bir fikir olan - istihlak malları sanayine daha fazla önem verilmesini istediği içindir ki Hruşşov'la ihtilâfa düşmüş ve Başbakanlıktan uzaklaştırılmıştı. Bununla beraber, Enerji Bakanlığını Başbakan Yardımcısı unvanıyla muhafaza etmekteydi. Hattâ, son ademi merkezîyet tedbirleri iahılırken Enerji Bakanlığının yetkilerinde, diğerlerine nisbetle daha az bir azaltma yapılması, Malenkoff'un şahsına verilmiş bir tâviz olarak tefsir edilmişti. Şepilof ise, Hruşşov'un adamı olarak bilinliyordu ve Molotof'un yerine Dışişleri Bakanı oluşu Hruşşov grubunun bir zaferi ve bilâhare - Molotof'un eski bir adamı olan Gromyko'nun onun yerine geçmesi de Molotoff Grubunun bir muzafferiyeti olarak tefsir edilmişti. Dışişleri Bakanlığından ayrılmasından sonra Politbüro yedek üyesi ve Komünist Partisi Merkez İcra Komitesi Sekreteri unvanlarıyla Şepilof, gençliğin ve halkın eğitimi işleriyle tanzif edilmişti. Bilâhare Molotof grubuna iltihakını, yeni vazifesinde, Sovyetler Birliğindeki son efkârı umumiye temayüllerini komünist rejimi için çok tehlikeli bulmuş olmasıyla izahtan başka çare yoktur.

Polonya ve Yugoslavya'da çok iyi karşılanan ve peyklerde de tatbiki çok muhtemel olan bu tasfiye hareketi neticesinde, Sovyet Rusya; Yugoslavya, Polonya ve Çin'e nazaran bir hayli geri kaldığı destalinizasyon hareketinde ne dereceye kadar ilerleyebilecektir ve bunun dış politikası üzerindeki tesirleri ne olacaktır? Bu soruların cevabını, kanaatimizce, Hruşşov grubu kadar, Kızılordu tâyin edecektir. Son tasfiye hareketinde, Hruşşov'un, Kızılordu'nun müzaheretine sahip olduğu muhakkaktır; zira, Savunma Bakanı Mareşal Zukov, şimdi Politbüro'ya da idhâl edilmiştir. Ancak, bütün stalinist unsurların temizlendiği de söylenemez. Filhakika, Suslov hâlâ Politbüro'dadır ve Kızılordu'nun onlara iltihakı, Politbüro'da ve Hükûmette son derecede zayıflamış olmalarına rağmen durumu Hruşşov'un aleyhine çevirebilir. Polonya ve Macaristan olayları esnasında Kızılordu'nun Molotof grubunu tuttuğu söyleniyordu; bugün Hruşşov'u tutmuştur. Görülüyor ki durumun asıl hâkimi askerlerdir. Askerler arasında, Zukov, belki

şahsen kırgın olduğu için Stalin aleyhtardır; fakat, diğerlerinin vaziyeti nedir? Zaman bu soruların cevabını verecektir.

Şimdiki hâlde, Batı'ya düşen şey ihtiyatlı olmaktır.

KISA NOTLAR

Tehlike İşaretleri

Forum tam iki yıldır, iktisadi müş'irler adı altında analitik bir tablo yayınlamakta ve bunları yorumlayan bir yayında bulunmaktadır. Bunların, devlet dairelerinde, iş âleminde ve mali mehafilde dikkat ve ilgi ile takip edildiğini biliyoruz. Dergimiz, tamamen ölçü ve rakama dayanan, objektif bir tahlil ve yorumu ifade eden bu hizmetinden dolayı, kendine hakikî bir iftihar hisesi çıkarmaktadır.

Bu sayıda yayınladığımız iktisadi müş'irleri ve ona refakat eden yorumları, okuyucularımızın daha büyük bir kısmının okumalarını temenni ederiz. Okurlarımız, tıpkı bir makinenin saatlerini takip eder, bir vapurun güzergâhını harita ve pusuladan gözetler gibi, Türk ekonomisinin, bu soğuk rakamlar serisinin ifade ettiği şekilde nasıl bir yol tuttuğunu daha iyi göreceklerdir. Ne rakamlar, ne de yorumları, mesleği iktisat olmaları ürktücek derecede grift değildir.

Okurlarımızın, bu derginin yıllardır iddia ettiği gibi nasıl ters bir yolda yürüdüğüümü, Türk ekonomisinin bilhassa son yıllarda ve devrelerde, nasıl bir duraklama ve gerileme devresine girdiğini, daha iyi göreceklerini ümit ediyoruz. Bu ay yayınladığımız rakam, muta ve tahliller, Türk ekonomisinde tehlike çanlarının şiddet kazandığını ifade etmektedirler. Propaganda, klişe ve umumî beyanlardan kurtulup soğukkanlı düşünmek ve görmek istiyenlere, bu işaretlere dikkatle bakmalarını tavsiye ederiz.

Hürriyet Değil, Tuzak

Komünist Çinde, rejimin yumuşaması yolundaki bazı işaretler devamlı olmamıştır. «Halkın Gazetesi» adlı komünist partisi organı, 2 Temmuz tarihli bir makalesin-

Basın Hürriyetine Yeni Darbeler

Dövülen gazetecileri savunduğu için faaliyetten menedilen İstanbul Gazeteciler Sendikası yok mu... İşte bu sendika, iki yıl önce bir konferans tertiplemişti: «Türkiye Gazeteciler Konferansı».

Konferansın açılışında en yaşlı ga-

de, şu hayret verici iddiayı ortaya atmıştır:

«8 Mayıs tarihinden bu yana resmî makamların burjuva ve gerilikçi kuvvetlere bilerek bağışladıkları hürriyet, sadece bu kuvvetlerin ne derece tehlikeli olduğunu halk kütlelerine daha iyi anlatmak ve tamamıyla yok edilmelerini sağlamak içindi.»

Gazete açıkça şöyle demektedir: «İktidarı ele geçirmeyi tasarlayanların maskesini düşürmek için bir tuzak kurulmuştur.»

Bu yazı, Kızıl Çin'de bir temizlik hareketinin öncüsü sayılmıştır. Komünist partisini destekleyen «peyk partiler» mensuplarından birkaç bakan bu temizliğin ilk kurbanları olmuşlardır.

Prestij Yatırım'arı

Fransa'da, bütçe açığını ve enflasyoncu tazyiki önlemek için çareler aranmaktadır. Bu arada, memleketin istihsal hacmine doğrudan doğruya yardımcı olmaları yatırımları kısmak üzere, bir kampanya açılmıştır. «Prestij yatırımları» adı verilen yatırımların bir listesi yapılmaktadır. Bu listeye yeni Radyoevi inşaatı, yeni transatlantik inşası gibi bazı yatırımlar da ithal edilmiştir. Liste tamamlandıktan sonra, nihai kararlar verilecektir.

«Prestij yatırımları» ndan vazgeçtik, fakat enflasyona rağmen «gösteriş yatırımı» ndan bile vazgeçmeyen ve hâlâ bir kalkınma plânının lüzumuna inanmayanlara ne demeli?..

Mısır - Suudi Arabistan Yaklaşması mı?

Hacca gitmiş olan müslüman memleketler temsilcileri huzurundaki bir konuşmasında, Suudi Arabistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Şeyh Yusuf Yasin, memleketinin Mısır'la yan yana, «faal tarafsızlık» politikası güdeceğini söylemiştir. Bakan Yardımcısı, Suudi Arabistan'ın «her türlü yabancı paktlara karşı koymakta devam edeceğini» belirtmiştir. Bu sözlerle Bağdat Pakti'nin kastedildiği anlaşılmaktadır.

Şeyh'in yukarıdaki sözleri de, İsrail ve Akabe Körfezi ile ilgili beyanları da Mısır'da çok iyi karşılanmıştır.

Dr. Turhan FEYZİOĞLU

zeteci sıfatıyla konuşan üstad Hüseyin Cahit Yalçın, sanki son günlerin olaylarını önceden görmüş gibi, şöyle di-yordu: «Mesleğimiz çok zordur; hattâ nankördür, diyebilirim. Çünkü sarfedilen emekle eldel edilen mânevî ve maddî mükâfat mütenasip değildir...»

Gazetecilik hayatının bir nevi fedailik olduğunu söylerken, hiç mübalâğa etmediğime emin olunuz. İstanbul sokakları, gazetecilerin bir kurşunla yere serildiğini görmüştür. İstanbul sokakları, gazetecilerin yakalanarak hapse tıkalıldığını ve menfaya gönderildiğini görmüştür...

«Ne zaman siyasî hayatta bir mücadele başlasa, kabahat gazeteciye bulunur. Ortalığı karıştıran gazetecidir. Partilerin anlaşmasına mâni olan gazetecidir. Büyüklerin uykusunu kaçıran gazetecidir. Rüyalarına giren gazetecidir..»

«Eskiden kalma meşhur bir söz vardır: (Mektepler olmasa Maarif Nezareti çok iyi idare edilir)! Gazeteciler de olmasa Matbuat Hürriyeti ne güzel temin edilmiş olurdu!..»

Sayın Hüseyin Cahit Yalçın, sözlerini şöyle bitiriyordu:

«Matbuat hürriyeti olmadıkça bir memlekete medenî memleket, demokrat memleket denemez... O günü görüp de mesut olmak en büyük emelimdir.

«Gazeteciler için yalnız bir mükâfat kalıyor bu dünyada: o da, geceleri yataklarına girip de gözlerini kapadıkları zaman, vicdanlarında, «ben vazifemi yaptım; ben fikir hürriyeti uğruna çalıştım» diyebilmektir. Buna katlanabilenler bu meslekte devam etsinler, başka mükâfatlar arıyanlar, tavsiye ederim, bıraksınlar, gitsinler.»

Basın hürriyetinin, basın kanunlarından doğan tahditleri yanında, bir de fiilî tahditleri olduğunu, geçen haftanın olayları bir kere daha hatırlattı.

Mart 1954 ve Haziran 1956 da, pek müphem ve elâstikî basın suçları karşılığında son derece ağır cezalar koyan yeni kanunlar kabul edilmişti. Gazete sahipleri de basın suçlarının mesulleri arasına ve hapis tehdidi altına girmişti. İspat hakkı tanınmıyordu. Temyiz Mahkemesi başkan ve üyeleri de dâhil olmak üzere, basın dâvalarına (ve başka dâvalara) bakan kıdemli ve yüksek dereceli hâkimlerin teminatı, 1954 te, 6422 sayılı Kanunla yaralanmıştı. Adalet Bakanı, en mühim mevkileri işgal eden hâkimleri, gerekçe göstermeden, emekliye sevk suretiyle işten uzaklaştırmak imkânına kavuşmuştu. Basının kendisini kısıvrak bağlı hissetmesi için, bu kanunlar kâfi gelmez miydi?..

«Tahditler» bu kadarla da bitmiyordu. Bugün, gazetelerin muhtaç oldukları kâğıdı, mürekkebi, matbaa malzemesini ve makineleri temin etmek için hükümet kapısından geçmek hemen hemen şart halini almıştı. Her şey şu veya bu Bakanın takdiri ile elde edebileceğiniz «tahsis» e, «lisans» a, «transfer emri» ne bağlıydı.

Prof. Barthémy, Sovyet Rusya'da basının durumunu incelerken şöyle der: «Bir tek matbaacı vardır: Devlet. Binalar bir tek malikin elindedir: Devlet. Makine verebilecek bir tek makam vardır: Devlet. Bir tek kâğıt ve mürekkep taciri vardır: Devlet. Bu durumda basın hürriyetinden bahsetmeye imkân olmadığı aşikârdır.»

Çok şükür, Türkiye'de, bütün «döviz» ve «tahsis» tahditlerine rağmen, durum böyle fecî değildir. Elden düşme bir dizgi veya baskı makinesi satın almak, şuradan buradan az çok matbaa malzemesi temin etmek kabildir. Fakat T. B. M. M. kürsüsünde münakaşası yapılmış olan «kâğıt dağıtma» ve «döviz verme» yetkilerinin, basın hürriyetiyle yakından ilgili bulunan pek tesirli yetkiler olduğunu kimse inkâr edemez.

«Resmî ilân» dağıtımını ise, Birleşmiş Milletler yayınlarına bile geçmiş müzmin bir derdimizdir (Liberté de l'information, Nations Unies, New York, E/2426, s. 67).

Resmî ilânların dağıtımını objektif ve âdil usullere bağlanmadıkça bunun, basını tesir altında tutmak bakımından ne derece tehlikeli bir vasıta olabileceği meydandadır.

Şimdi, bütün bu dertler yetmiyor muş gibi, basının başına bir de «cop» çıktı.

Evvelâ Kırşehir'de, Osman Bölükbaşı'nın karşılığını tesbite çalışan gazeteciler tartaklandılar.

Sonra, Osman Bölükbaşı tevkif edildiği gün, hâdiseleri tesbite çalışan kıymetli bir gazeteci, Cumhuriyet Gazetesi muhabiri Sait Terzioğlu, sokak ortasında copla döğüldü. İki gazeteci hırpalandı.

Bu arada, İçişleri Bakanı, İstanbul'da gazete sahiplerini toplamış, — «hükümet adına» konuştuğunu da bildirmeyi unutmaksızın — «küçük gazeteciler» i patronlarına şikâyet etmekte idi.

Bakan istiyordu ki gazeteler şunu yazsın: Kırşehirliler Bölükbaşı'ya bek-

lediği tezahüratı göstermemişler, soğuk karşılamaşlardır. Bakanlar kafilesini işe bağırlarına basmışlardır...

Fakat, ne çare ki, Kırşehir'e giden gazeteciler bunun tam aksini görmüşler ve yazmışlardı. Hâdisenin ertesi günü, dürüst ve kültürlü bir genç gazeteci ile seyahat ediyorduk. Yol boyunca, Kırşehir'de gördüklerini anlattı. Bir iktidar gazetesi, Kırşehir'deki havayı olduğundan tamamiyle farklı aksettirdiği için, duyduğu büyük hayreti gizliyemiyordu. «Hakikati bu kadar ters göstermeye vicdanları nasıl razı oluyor» deyip duruyordu.

Bölükbaşı şehre girdiği sırada orada bulunmayan Bakana göre ise, iktidar organları hariç, bütün gazeteler hakikati ters aksettirmişti!.. Bakan, gazete sahiplerine şöyle hitap ediyordu: «İşte hakikatler böylesine ters gösterilirse, elbette ki devlet ve hükümet, kudret ve kuvveti elinde bulundurduğunu göstermek mecburiyetinde kalacaktır». Hükümetçe, Kırşehir haberlerinin tekzibi düşünülmüş, fakat nedense bundan vazgeçilmişti. Sadece gazete sahiplerinden «muhabirlere ihtar ve ikaz» da bulunmaları isteniyordu.

Ertesi gün, İstanbul Gazeteciler Sendikası kapatılıyordu. Nizamnamesinin ikinci maddesine göre, Sendika «kanunların ve milletlerarası anlaşmaların gazetecilere tanıdığı ve tanıyacağı fikrî haklarla, maddî ve mânevi hakları her türlü tecavülden korumak» vazifesiyle mükelleftir. Fakat, döğülen gazetecilerle ilgili tebliğ «siyasetle iş tugal» sayılmış ve sorgu hâkimliğinin kararı ile, gece 22.55 te Sendika faaliyetten menedilmiştir.

5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları hakkındaki Kanunda, bâzı antidemokratik hükümler vardır. Buna rağmen, Sendikanın dâva sonunda yeniden faaliyete geçeceğine güveniyor ve bunu içten temenni ediyoruz.

Tenkid hakkı kısılmış, birçok konularda yerini «fısıltı gazetesi» ne, «kulak gazetesi» ne terketmeye mecbur kalmış olan Türk basını, haber alma ve haber verme yönünden yeni tahditler ve tehditler karşısındadır.

Şüphesiz, bu çetin imtihan devresinin de bir sonu olacaktır. O gün, kimlerin «küçük gazeteci», kimlerin ise gerçekten «gazeteci» ve «büyük gazeteci» olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

« Milletvekilinin Sorumsuzluğu » ve Adliye Vekilinin Mütalâası

Dr. Muammer AKSOY

«Teşriî masuniyet millî hâkimiyet rejimlerinin temel taşı teşkil eder. Bundan dolayıdır ki, millî hâkimiyet rejimine düşman olan diktatörler, aynı zamanda söz ve yazı hürriyetlerine de düşmandır. Çünkü bu hürriyetler — ki teşriî masuniyet bunların en yüksek ve en mutlak bir ifadesidir — diktatöryal rejimlerin amansız hasmıdır. Bu rejimler kuvvetlerini ve devam imkânlarını, demagogilerden yani sistemleştirilmiş ve hükümet damgasıyla resmîleştirilmiş yalanlardan; millet ve memleket selâmeti perdesi arkasında şahıs ve klik menfaatleri takibeden propagandalar-dan alır» (*).

İşitilmemiş Görüş

C.M.P. Lideri Kırşehir Mebusu Osman Bölükbaşı'nın dokunulmazlığının kaldırılması için, Adliye Vekili Profesör Hüseyin Avni Göktürk imzasıyla Başvekâlete ve oradan da Meclis'e arz edilen tezkereyi okuyan her hukukçu, muhakkak ki, önce bir şaşkınlık geçirmiş ve hattâ kendi hukukî hafıza ve muhakemesinin sıhhatinden şüpheye düşmüştür. Buna sebep, Fakültede ve ondan sonra meslek hayatında okunan bütün kitap, makale ve mahkeme içtihatlarında ittifakla temsil olunan görüşün tam aksini teşkil eden böyle bir mütalâa ile ilk defa karşılaşmış olumasıdır.

Maamafih demokrasinin son kaleşini de zedeliyen tezkeredeki bu görüşün, «hukuk ilmine ve tatbikatına da tamamen aykırı düşen sübjektif ve şahsî bir kanaat» olmaktan daha ileri giden bir değere sahip bulunmadığını tesbit etmek için, fazla bir zaman sarfetmeğe hacet yoktur.

Profesör Adliye Vekilinin mütalâası :

«Anayasanın 17 nci maddesinde ... «hiçbir mebus Meclis dahilindeki rey ve mütalâasından ve beyanından ve bunların Meclis haricinde irat ve izharından dolayı mes'ul değildir» denil-

miş olmasına göre, gayet galiz bir şekilde Büyük Millet Meclisine hakareti tazammun eden mezkûr küfürlerin maddede tasrih olunan rey, mütalâa ve beyanat şeklinde telâkki ve kabul edilmesine de imkânı hukukî ve imkânı kânunî bulunmadığından, Ceza Kanunumuzun şumulüne giren alelâde bir suç mahiyetini taşıyan bahis mevzuu hâdiseden dolayı, maznunun mücerret mebus olması da, kendisinin mes'uliyetsizlik prensibinden istifade etmesi için bir sebep ve şahsî bir imtiyaz teşkil etmeyeceği tabiidir. Şu halde hâdisede olduğu üzere... hakaretâmiz elfazın, mücerret sarf mahalli itibarıyla de mesuliyetsizlik prensibinin ve binnetice 17 nci maddenin şumulüne girmesine de imkân mevcut değildir» (1).

Mes'uliyet, masuniyet, «mebusun mutlak mesuliyetsizliği» gibi hukukî mefhum ve müesseseler ortadan kalkmaktadır.

Yukarıki cümlelerde ifadesini bulan görüşü kabul etmek, hukukî mefhumları zorlamaktan ve milletvekillerinin Meclisteki sözlerinden dolayı mutlak surette sorumsuzluğu prensibini inkâr etmekten başka bir mânaya gelemez. Bu mütalâada mevcut hukukî hatâların muhakkak ki en muazzamı, «mes'uliyet» mefhumunun, hukukî mânâdan mahrum bir hale getirilmesidir. Anayasanın 17 nci maddesinde, me-

bus Meclis dahilindeki beyanından dolayı «mes'ul değildir» denilmektedir. «Mes'uliyet», Ceza Hukuku bakımından cezalandırılmayı; Hususî Hukuk bakımından da, maddî ve mânevî tazminata mahkûm olunmayı ifade eder. Binaenaleyh, «mes'uliyetsizlikten» bahs edebilmek için, işlenen fiilin, alelâde şahıslar tarafından ika edilince, Ceza Hukuku bakımından «suç», veya Medenî Hukuk bakımından «haksız fiil» teşkil etmesi lâzımdır. Eğer bir söz veya fiil, esasen suç sayılmıyorsa, yani «hukuken caiz bir hareket» ten ibaret ise, o fiilden dolayı mes'uliyet hiçbir şahıs için bahis konusu olamaz ki, «mebusun mes'ul olamadığını» ayrıca belirtmeye hacet kalsın. Binaenaleyh, şimdiki kadar ittifakla muayyen bir mânâda anlaşılan hukukî mefhumları bertaraf ederek yeni bir hukuk lûgatçesi yaratmadıkça, «mes'uldür» ibaresine verilebilecek yegâne mânâ, «mebusun beyanı SUÇ TEŞKİL ETSE DAHI, CEZALANDIRILAMAZ ve tazminata mahkûm edilemez» den ibarettir.

Tezkerede, Anayasa'nın 17 nci maddesinin birinci cümlesindeki hükümle, «mebusun, ancak her vatandaş için caiz olan mütalâa ve beyanlarından dolayı mes'ul olamayacağı» ifade edildiği yolunda pek garip bir tez müdafaa edildiğine göre, zarurî olarak şu soru kendisini göstermektedir: Bu mantığa sadık kalırsa, mebusun sokakta yürüdüğü, lokantada yemek yediği, başka şahısları selâmladığı, seyahat ettiği, radyo dinlediği-vesaire gibi hallerde de «mes'ul olmayacağı» (!) nın Anayasa'da ifade edilmesi icabetmez miydi?

Fikir hürriyeti, Anayasanın 70 nci maddesinde herkes için ilân edildiğine

göre, «suç teşkil etmiyen her sözü sarfetmek», diğer vatandaşlar gibi mebusun dahi tabii hakkı değil midir? 17 nci maddenin birinci cümlesinin mânası, Adalet Bakanlığının zannettiği gibi, «herkes için tanınan ölçüdeki fikir ve söz hürriyetinin milletvekillerine de tanındığını ifade etmekten ibaret»se, Ana yasa'da böyle lüzumsuz bir tekrar, ne suretle izah oltnabilir? Milletvekilinin, suç teşkil etmiyen fiiller yüzünden cezalandırılmıyacağını Anayasada ilân etmek, şüphesiz ki kanun koyucunun a-besle meşgul olduğunu kabul etmek demektir. Bunu tasavvur ise, hukuken imkânsızdır. Hele Anayasa gibi Devletin temelini teşkil eden en mühim prensiplerin bulunduğu «Ana Kanunda» malûmu ilâm etmenin yeri yoktur.

Hulâsa: Vekâletin tezkeresindeki görüş kabul edilirse, medenî her memleketin hukuk kitaplarında yer alan ve «Milletvekilinin mutlak masuniyeti» veya «Milletvekilinin Parlâmentodaki sözlerinden dolayı mes'uliyetsizliği» tâbirleriyle isimlendirilen hukukî müessesese, tamamen ortadan kalkacak demektir. Zira suç teşkil etmiyen sözlerden dolayı, yalnız milletvekili değil, diğer bütün şahıslar da «sorumsuzdur»!

Bedahetleri ve mütearifeleri isbata mecbur edilmek :

Yukarıki sözlerimiz dahi, Adalet Bakanlığının tezkeresindeki mütalâanın, hukukî muhakeme ve mefhumlara ne derecede sığmıyan, tamamen şahsî ve sübjektif bir «görüş» olduğunu isbata kâfidir. Hukukçu olmıyan aydınların

bile kolayca tesbit edebileceği bu kadar aşıkâr bir hatâ üzerinde durmamız, belki yadırganabilir. Fakat bize öyle geliyor ki, değerli Profesör Fuat Köprülü'nün, pek veciz bir cümlesinde formüle edilen fikrin doğruluğu, bu münasebetle de bir kere daha sabit olmuştur: «Bütün dünyanın malûmu olan bedahetleri, mütearifeleri tekrarlamak, belki de lüzumsuz, hattâ mânasız gibi görünür. Lâkin ne hazîn bir hakikattir ki, bilhassa memleketimizde, mütearifeler, her sahada isbatı en müşkül dâvalar mahiyetini almış, bu basit hakikatleri anlatmak için yapılan bütün gayretler, uzun yıllar boyunca hiçbir netice vermemiştir» (2).

Bir milletvekilinin parlâmentoda sarfettiği sözlerden dolayı cezaî takibata mâruz kalması, medenî hiçbir memlekette duyulmamış bir yol olduğu ve Anayasamızın 17 nci maddesi bu hususta en açık ve kesin bir ifadeye sahip bulunduğu halde, Büyük Millet Meclisinde müdafaa edilen aksi görüşler karşısında, sözlerimizi başka hukukçuların fikirleriyle teyid etmek lüzumu, yazık ki memleketimiz için mevcuttur. Gelecek yazımızda göstereceğiz ki, ne Türkiye'de ve ne de diğer batı ülkelerinde, Adalet Bakanlığının mütalâasına uyan bir tek yazı bulmaya imkân yoktur. Bilâkis, mesele üzerinde durmuş olan bütün hukukçular, «sarfedilen sözlerin hakaret veya sövme fiillerini teşkil etmesi halinde dahi, mebusun ne cezaî ve ne de hukukî ba-

kımdan mes'ul olmıyacağını, yani herhangi bir adli takibata tâbi tutulamıyacağını» açıkça belirtmişlerdir: Misal olarak, önce Türk hukukçularından, Anayasa Hukuku müteahhası müderris Hâşim Refet, Ord. Prof. Ali Fuat Başgil, Prof. Hüseyin Nail Kubalı, Doç. Mehmet Ali Aybar, Doç. İlhan Arsel ve Ceza Hukuku Mütahhasısı Ord. Prof. Baha Kantar, Ord. Prof. Tahir Taner, Prof. Faruk Erem, Prof. Nurullah Kunter, Doç. Sahir Erman'dan nakiller yapılarak, meselenin hiçbir tevile yer bırakmıyacak kadar açık olduğunu göstereceğiz. Hattâ isbat edeceğiz ki, Cumhuriyet ve Demokrasi Türkiyesini bir tarafa bırakalım, Abdülhamit devrinin kanunu esasisinde ve padişahlık devrinin hukuk kitaplarında dahi, mebus ve Âyan âzasının Meclis dahilinde sarf ettiği suç sayılan sözlerden dolayı cezalandırılmıyacağı esası kabul edilmiştir. Bundan sonra da İngiliz, Fransız, İtalyan, İsviçre ve Alman müelliflerinden yapacağımız nakillerle, Adalet Bakanlığının tezkeresinde ifadesini bulan ve üç şahıs hariç bütün D.P. mebuslarının iltifatına mazhar olan görüşün, yalnız bizim hukukumuzca değil, bütün garp hukukuna aykırı bir zihniyeti aksettirdiğini, belirtmeye çalışacağız.

(*) Ord. Prof. Ali Fuat Başgil, İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt VII, sayı 1, s. 9-9.

1) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Devre X, Cilt 20, İctima 3, S. Sayısı 273.

2) Vatan, 20/2/1946.

Maarif Teşkilâtı

Yunus Kâzım KÖNİ

Bugün yürürlükte olan Maarif Teşkilât Kanununu, 1927 yılında hazırhanlar biliyorlardı ki böylelikle bir an önce düzenlenmesi gereken işler ele alınıyor, ve yine gerekçelerinde belirtiyorlardı ki bütün maarif işlerini toptan kavriyacak bir ana kanunun meydana getirilmesi daha sabırlı, uzun çalışmalara bağlıdır. Aradan 30 yıl geçmiş, henüz maarifimizi bir sistemin bütünlüğü içinde ifade eden bir teşkilât kanunu çıkarılmamıştır. Hal böyle olmakla beraber maarifimizin bir teşkilât kanunundan büsbütün yoksun bulunduğu iddia edilemez. Her yeni kurulan teşkilât bir kanuna dayanmakta, böylece maarif yapısında bir yer almaktadır. Ancak son 30 yıl içinde dal budak salacak, genişliyerek gelişen maarif hayatımızın prensiplerini, oluşum yönlerini belirliyecek, vazife-

lilerin hak ve vazifelerini gösterecek bir kanunundan, organik ve bütüncü anlayışa dayanan bir metinden mahrumuz. Bu konu ile yakından ilgili bazı düşüncelerimiz bir kaç yazı çerçevesine sığacak şekilde yazmak istiyorum.

İlk yazıma hareket noktası olarak 789 sayılı kanunu değil, sayılı merkez kuruluşunu belirten kanunu ele alıyorum. Merkez kuruluşu maarif organizmamızın iskeletini meydana getirir. Maarif teşkilâtına ait bu şemayı incelemekle organların iç yapıları da anlaşılabilir olur.

Yürürlükte bulunan merkez teşkilât kanunlarına göre, Türkiye Cumhuriyetinde her türlü eğitim, öğretim, ilim, sanat faaliyetlerinin, üniversitelerin başı, Bakanlar Kuruluna dahil bulunan Vaarif Vekilidir. Maarif Vekili siyasi sorumlu-

luk taşıyan bir kişi olmakla beraber ilmi, idari bütün kararların yürürlüğe girmesini onayan son mercidir. Burada vazife ve salâhiyetin sınırı çizilmiştir. Üniversiteler Kanunu az çok bu sınırı gösterir. Bunun dışında maarif vekâletine bağlı her çeşit işte bakanın iradesini sınırlıyan hiçbir hükme rastlanamaz. Bunun böyle olması elbette cihazın işlemesinde sakıncalar meydana getiriyor, Vekillerin veya hükümetlerin tutumlarına göre bir bakan bazan siyasi sorumluluğu ile hiç ilgisi olmıyan tamamiyle ilmi, teknik mahiyetteki işlerde bile şahsî görüşlerini hâkim kılmaktadır. Ancak anayasamızın, «Bakanların vazife ve salâhiyetler bir kanunla gösterilir, esası bütün bakanlar hakkında yerine getirilmedikçe burâda bu konu üzerinde daha fazla durmak abesle uğ-

raşmak olur, faydasızdır. Cumhuriyet kurallıberi kanunlar, usuller ve geleneklerle teessüs etmiş durumu olduğu gibi kabul ederek bu bahsi geçiyorum.

Maarif Vekilinden sonra bakanlık merkez teşkilâtındaki en yüksek memurun adı, Müsteşardır." Müsteşar Bakan adına dairelerin verdiği kararları yürürlüğe kor, bütün merkez teşkilâtını denetler. Fakat müsterek tek başına, tek müsteşar olarak acaba kanunların kendine verdiği çeşitli işleri hakkı ile yapabilir mi? Ne kadar iyi yetişmiş ve iyi seçilmiş olursa olsun, acaba tek müsteşar siyasi bir hüviyeti olan Bakana her işte tam yetkili bir yardımcı olabilir mi? Bu sorunun altında şu düşünce vardır: Müsteşar meslek hayatı içinde yetişmiş bir kimsedir, mesleğin çeşitli iş alanlarında başarı göstererek ilerlemiş, kendini eserleri, hizmetleri ile meslektaşlarına tanıtmıştır. Otoritesini oturduğu koltuktan değil, tecrübesinin ve bilgisinin zenginliğinden alır. Bakanın şahsi teveccüh ve itimatına değil, meslek erbabı arasında yaygın itibarına güvenir. Onun içinden tanımadığı, çalışarak ruhunu bilmediği hiç bir faaliyet dahi yok gibidir. Ötüne getirilen her meselede uyarıcı görüşleri, akla gelmedik ihtimalleri hatırlatıcı belleği, yanlış adımlardan koruyucu tavsiyeleri ile hizmetler için bir emniyet, bir selâmet firenidir. Maarif mesleğinden olması hiç te gerekli olmıyan bakanlara çekirdekten yetişmiş böyle bir yardımcı verilmesi kadar akla uygun ne olabilir? Ancak Maarif Müsteşarı olacak kişi ne kadar geniş görüşlü, tecrübeli olursa olsun maaarif hizmetlerinin her dalında ihtisas kazanmış olamaz. Şöyle ki bugün maarif hizmeti deyiminden, birbirinden büsbütün farklı mahiyette ayrı iki hizmet akla gelir: Müsteşar ister istemez bu hizmet alanları seyrek istisnalar hariç, yalnız bir dalında uzmandır. Bu hizmet alanları 1) Okulculuk, 2) Kültür işleridir.

Her dereceden okullar, bu okullarda yetiştirilen gençliğin eğitim ve öğretimi bir bütündür. Bu bütünde vazife alanlara öğretmen veya profesör diyoruz. Kültür işleri ise öğretmenlerin değil, bilginlerin, sanatçıların ve çeşitli unvanları olan uzmanların işidir. Bir köy okulu da, bu okulun öğretmenlerinin öğretmenlerini yetiştiren bir yüksek okul da aslında aynı işi görürler: Hepsini bir eğitim ve öğretim kurumudurlar. Aralarında derece farkı vardır, ama hepsinin toptan mahiyeti pedagojdir. Buna karşılık tiyatronun, plâstik sanatların, kitaplıkların, yayımların, eski eserlerin erbabi birer pedagok olmak zorunda değildirler. İnsan bir gün bile öğretmenlik etmeksizin bu alanların otoritesi olabilir. Bu bedahati şunun için yazıyorum ki, Maarif Vekilinin en yakın yardımcısı olan müsteşar ya bir öğretmendir veya değildir. Müsteşar, bütün meslek hayatını öğretmenliğin herhangi bir dalında geçirmiş ve tecrübe kazanmış ise geri kalan işlerin iç yüzünü, ruhunu, bilmemek, anlayamamakta mazurdur. Meslek, insanın zihniyetini yoğurur karakterini, ahlakını biçimine sokar. Müsteşar aslında bir

arkeoloğ, veya bir kitaplıkçı ise bir öğretmen atılganlığında, hararetinde olamaz. Bir öğretmen idari bir iş görürken de sanki çocuklara bir şey öğretiyor, anlatıyor gibidir. Herkesin anladığı dille, sadeleştirerek, kolay anlaşılır formüller bularak konuşur, yazar. Bir arkeoloğun dilini herkes anlıyamaz, o da bunu düşünmez. Bir aktör, bir kompozitör de kendini herkese beğendirmeye zorlamaz. Bu ruhsal karakter özelliklerini yazmaktan maksadım belli. İş insanın ruhuna sinmiştir. Çok defa kültür yaratıcılığı, onu korumak ve yaymaktan bambaşka yaradılıştaki kişilerin işi olur. Kısaca yaratıcılık, buluculukla eğitcilik ve öğreticilik seyrek olarak aynı kişide başarılı bir bileşim yapar.

Bu yazdıklarımızdan çıkan sonuç şudur: Tek müsteşar, tek taraflı adam, Maarif Vekiline, kendi varlığı dışında kalan işlerde, iyi bir yardımcı olamaz, Cumhuriyetten önce, hattâ cumhuriyetin kuruluş yıllarında maarif işleri hem hacim, hem tür bakımlarından oldukça dar bir çerçevede içindeydi. Tek müsteşar yetiyordu. Daha doğrusu bir Güzel Sanatlar Akademisi Müdürü Ankara'ya gelip kendi kurumuna ait işleri yetkililerle konuşuyor, dediğini kabul ettirip dönüyordu. Bugün böyle olmaktan çıkmıştır. Namık İsmail'in Çalı ile Fresko bahçesinde bakanla ve bütün maarif erkânı ile bir yemek masası başında çözemeyeceği bir müşkül yoktu. Sonraları işlerin ilkin hacim bakımından çoğalması Teknik Öğretim Müsteşarlığına varlık vermeği gerekli kılmıştır. Aslında Teknik Öğretim Müsteşarlığının bazı Ummum Müdürlüklerin hizmetine kıyasla daha az işi vardı. Ancak bu işleri, maarif tarihimize intikal eden bir başarı ile yürüten genel müdürü honore etmek ihtiyacı duyulmaktaydı. Teknik Öğretim Müsteşarlığına bağlı daireler de esas itibariyle öğretim ve eğitimle uğraşıyorlardı. Bu yüzden iki müsteşarlığa bağlı okulların ödenekleri, kadroları arasında hiç yersiz ayrılıklar oluyor, iki müsteşar arasında da çatışmalar görülmüyordu. Teknik Öğretim Müsteşarlığı 1950 de idari bir kararla kaldırılınca yine idari bir kararla bir "Müsteşar Muavinliği", kuruldu. O zamanın anlayışına göre işlerin bir elde toplanması gerekiyordu.

Bu anlayışı biran için kabul etsek bile müsteşar muavinliği maarif bünyesine uygun düşmüyordu. Bu makamı ihdas edenlerin düşüncesi şu olsa gerektir: Kanunlar uyarınca müsteşarın onamından geçmesi gereken işler içinde formalite icabı bir sürü tediye emirleri, buna benzer önemsiz işler de vardı. İşte müsteşar muavini, müsteşarın imza yükünden kurtulmasına yardım ediyordu. Aşırı merkezîyetçilik böyle bir, hattâ bir kaç muavinliği gerekli kılsa bile bunun asıl bünye ile bir ilgisi gösterilemez. Rasyonel bir merkez teşkilâtında iki müsteşarlığa ihtiyaç vardır. Bunları adlandıralım: 1 — Eğitim ve Öğretim Müsteşarlığı, 2 — Kültür İşleri Müsteşarlığı. Birinci müsteşarlığa genel eğitim kurumları olarak bütün okullar bağlıdır. Şimdi bu müsteşarlığın işleyişinden söz edebiliriz. Bugün merkezde ilk, orta, yüksek, Teknik Öğretim Genel Müdürlükleriyle Ö-

zel Öğretim Müdürlükleri vardır. Ayrıca Talim ve Terbiye, Teftiş Kurulları, zat işleri de doğrudan doğruya veya dolayısıyla okulların işlerine koşarlar. Her Genel Müdürlükte aşağı yukarı birbirine paralel düşmek üzere personel, eğitim - öğretim, ödenek şubeleri kurulmuştur. Gerçeği olduğu gibi ifade etmek için bu dairelerin sabahtan akşama kadar başlıca personel işleri ile uğraştıklarını söylemeye mecburuz. Hiç bir bakanlıkta merkez teşkilâtının bu kadar personel işlerine boğulduğu gösterilemez. Kadroları Maarif kadar çok olmasa bile oldukça geniş olan orduda bile personel işleri tek bir dairenin işidir. Yani ne öteki dairelere personelle uğraşır, ne de personel dairesi başka bir dairenin işine karışır. Yalnız maarife ait bir garibe olmak üzere personel işi her dairenin başlıca işi olmuştur. Bundan türlü aksaklıklar, gecikmeler, haksızlıklar çıkar. Bakan da dahil olmak üzere Bakanlıktaki bütün yüksek ve orta basamaktaki memurlar personelle uğraştıklarından buna ait mevzuatı bilmeğe, bellemeğe, zihnini buna ait problemle doldurmağa mecburdur. Bu yüzden en değerli vaktini, gücünü bir memurun falan yerden filan yere nakline ait muamelelere verir. Bunun sonucu olarak başka bir iş üzerinde düşünmeğe, karar vermeğe ne vakti, ne kuvveti kalır. Personel herkesin her günkü işi olduğuna göre aksaklıktan sorumlu da bulunmaz.

Üstelik Bakanlığın bir Zat İşleri Müdürlüğü vardır ki sırf tesçil, yolluk işlerine bakar. Akla uygun bir merkez kuruluşunda bütün personel işlerine bakmak üzere bir personel dairesine varlık vermek gerekir. Söz konusu müsteşarlığın bu esası ve büyük daire, eğitim ve öğretim işlerinde çalışan bütün personelin tayin, nakil, terfi, tecziye işlerine, baştan sonuna kadar tam bir yetki ile bakar. Bu daire Bakanlığa kanunla verilmiş olan bütün kadroların ihtiyaca en uygun gelecek şekilde kullanılmasını sağlar.

Sanılır ki böyle olunca öğretim daireleri de adlarına yakışan işlerle uğraşmağa vakit bulurlar. Ne yazık ki gerçek hiç te böyle değildir. Öğrenim daireleri bütçe ile verilen ödeneğin sarfına bakarlar. Okulların onarımlarından tutunuz, kurtasiyesine, müteferrikasına kadar bir sürü masraf işi bu daireleri uğraştırır. Bundan kadro içindeki aksaklıklar, düzensizliğe benzer bir sürü karşıklık düzensizlik, haksızlık çıkar. İşin doğrusu Okulların bütçe ile ilgili işlerine bakmak üzere bütçeyi toptan düşünen, ihtiyaçları ayarlıyan, bir "Masraf Dairesi" kurmaktır. Bunun bir faydası da böyle bir dairenin ekonomi bilen, ona göre yetişmiş olan uzmanlar tarafından idare edilmesindeki verimdir. Okullardaki ekonomilerin mercii olmak üzere böyle bir daire paradan, insandan, vaktinden çok kazanmamızı sağlar, işler de arap saçına dönmez. Eğitim, öğretim bir ihtisas işi olduğu gibi, bir ödeneği en verimli şekilde kullanmak ta elbette bir ihtisas işidir. Biz maarifçiler devlet ekonomisini, ev ekonomisi gibi sağduyumuzla yürütme iddiasındayız.

İyi niyetlerimizin yetmediğinin her günkü aksamlar kesin birer kanıtı olmak gerekir. Öğretim dairelerinin personel ve masrafla ilgili işleri böylece birer ihtisas dairesine verilmekle sanılmamalıdır ki öğrenim dairelerine bir iş kalır. Çünkü bugün yürürlükteki usullere göre eğitim - öğretim işlerine bakan şubelerin işi çok defa önlerine gelen bir soruya kendi başarılarına bir karşılık vermekten çok, talim ve terbiye veya teftiş kurulları arasında bir aracılık etmektir. Bir öğrencinin notuna itiraz etmesi gibi saçma olmakla beraber vaki bir basit işte bile ne şube müdürü, ne de hattâ Genel Müdür resen karar veremezler, durum talim ve terbiye dairesine aksettirilir, oradan alınan karşılık ta olduğu gibi dilekçeye duyurulur. Bu yazışmalar yüzünden ne kadar emek, zaman harcadığı bir düşünülse.... Marif işlerinin igyüzünü bilenler hükmederler ki bir okul müdürünün, veya Maarif Müdürünün çözmekle durumunda olduğu adı bir iş çok defa aylarca gecikir, bu işle hiç ilgisi olmayan bir makam tarafından kuru yazıya dayanılarak kestirilir atılır. Fakat işin bir başka yönü üzerinde daha duralım. Teorik olarak talim ve terbiye danışma, teftiş kurulu ise denetleme dairesi olup öğretim daireleri de icra makamlarıdır. Böyle olunca talim ve terbiyenin bir kararı veya mütalâası, yerine göre bakan, müsteşar, genel müdür, hattâ şube müdürü tarafından şu veya bu düşünceyle uygun görülmezse iki makam arasında yine bir sürü yazışma başlar. Aynı formasyonda, aynı bilgi ve tecrübeye olan bu kimse-ler sırf unvanları başka olduğu için meseleyi kolayca halledebilir halden çıkarak bir bilmece biçimine sokarlar. Eskilerin bir deyişi ile "işin medreseye düşürülmesi" buna derler. İşin daha garip tarafı vardır. Öğretim daireleri okulların başlarıdır. Ama bu okullarda yürüten pedagojik düzeni, yönetmelikleri, okunan derslerin müfredatını, hattâ okunan kitapları, sözün kısası okulların ruhunu talim ve terbiye düşünür, tertipler. Fakat bu talim, terbiye bu esasların nasıl uygulandığını, eksiklerini, aksamalarını öğretim dairelerinin anlayışına bırakmıştır. Teftiş kurulu da ayrı bir hava tutturur. Talim, terbiyenin maksat ve niyetlerine yabancı görüşte müfettişler çoktur. Teftiş kurulu bahsine yeri gelince daha etraflıca dokunulacaktır. Şimdiki halde görülen manzara şudur: Okulların, asıl işleri olan talim ve terbiye, yani çocukları, gençleri yetiştirme işinde, genel müdür, talim ve terbiye, dairesi müfettişler olmak üzere hiç değilse üç karışanı vardır. Bu anarşik durumu gidermek üzere karar, icra, denetleme yetkilerini haiz olmak üzere bir "Talim ve Terbiye" dairesi kurulmalıdır. Eğitim, Öğretim Müsteşarlığına bağlı başlıca daireler şunlar oluyor:

1) Personel, 2) Masraf, 3) Talim ve Terbiye. Vaktiyle bugünkü Talim ve Terbiye Dairesi kurulurken ona, cari işlerden başka bir vazife daha düşünülmüştü: Araştırma işleri. Aslında tamamıyla bilimsel olan araştırmaların yeri üniversiteler, veya bağımsız araştırma kurumlarıdır. Bu

işlerde Bakanlığa yararlı olmak amacı ile vaktiyle Gazi Terbiye Enstitüsü de açılmıştı. Adı bile onun hem orta öğretmen okulu, hem de bir terbiye enstitüsü olduğunu anlatır. Ne Gazi Terbiye Enstitüsü bu görevini yapmış, ne de Talim ve terbiye bağımsız bir araştırma kurumu olabilmiştir. 30 yıllık tecrübe yeter görülmeli -dir. Yeni yollar aramak, bunları okullara öğretmek, her halde Bakanlık merkez teşkilâtı dışında, yeri gelince etraflıca anlatacağımız kurumların, işi olmalıdır. Şimdi böyle bir kuruluş içinde bugünkü şeklinde bir teftiş kurulunun yeri olmadığını rahatça söyleyebiliriz. Bugünkü anlayışa göre bir müfettiş hem personel, hem idare, hem de talim ve terbiye işlerine bakar, ayrıca tahkikat fezekeleri düzenler. En garibi Bakanlık müfettişlerinin terfi sürelerini doldurmuş öğretmenlerin bu durumlarını raporları ile tesbit etmeleridir. Müfettişlere terfi sırası gelen öğretmenlerin adları bildirilir. Onlar da öğretmen bir veya bir kaç dersine girerek dinlerler. Bir iki saatten ibaret bu ziyaret esnasında alınan intibaa göre öğretmen ya terfi eder, veya buna lâyık görülmez. Mahiyeti bakımından çok defa bu bir formaliteden ibaret kalır. Çünkü öğretmen "terfi yılmıdır" diyerek müfettişin yolunu gözler, ona sevimli görünmeğe dikkat eder, müfettişin öğütleri kendi kanaatlerine uymasa bile ses çıkarmaz. Hakikatte hiç öğretmenlik etmeden müfettiş olanlar, iyi bir öğretmen oldukları su götürülen müfettişler, bütün meslek hayatını müfettişlikte tüketmiş 30 yıllık müfettişler eksik değildir. Sınıftaki öğretmen, asıl iş gören meslek adamı, kuyruklu yıldız misali gelip geçen müfettişlere uzaktan bakakalıdır. Oysaki içlerinde tecrübesiz öğretmenlerin de bulunduğu bir çok okulun talim heyeti bu müfettişlerden bir şeyler öğrenmek ister. Bunların iş üzerinde yetiştirilmeleri ciddi bir konudur ama müfettişler, kadro ne kadar genişlerse genişlesin, bununla uğraşacak vakit bulamazlar. Kaldı ki müfettişlerin seçimi de Teftiş Kurulu Başkanı ile Bakanlık makamı arasında bir sırdır. Bir de baktarsınız, genç bir öğretmen nasılsa müfettiş oluvermiştir. İlk işi çevresinde "üstad" tanınan bir öğretmeni teftiş etmektedir. Bundan görünürde bir hâdise çıkmasa bile, ömürlerini hocalığa vermiş, binlerce kişiye hakkı ile feyiz vermiş insanların neşesi kaçır, buna ne kadar aldırılmaz görünürse görünsünler şevkleri kırılır. Rasyonel bir teşkilâta ne ilk, ne de orta okulların, bu çeşitten bir teftiş ihtiyaçları olmamak gerekir. Şöyle ki bu müfettişler okulları, öğretmenleri zaman zaman gözetlemekle yetinmekte, okulun işleyişine, öğretmenin işine doğrudan doğruya müessir olmamaktadırlar. Hakikatte bir okulun müdürü, veya başöğretmeni kadar teftiş ettikleri öğretmenlerin iç yüzlerini bilemezler. Onların gezginci durumları teftiş ettikleri kişilerin kişiliklerine derinden nüfuz etmelerine engeldir. Maarifte en verimsiz işliyen bir teşkilât varsa o da teftiş teşkilâtıdır. diyebilirim. Sözümüz elbette öğretmenlerin hiç bir denete tabi ol-

maksızın kendi başarılarına buyruk bırakılmaları anlamına anlaşılmamalıdır. Yeri gelince bu bahse yine döneceğiz.

Şimdi de ikinci müsteşarlığa bağlı dairelerin işlerinden kısaca bahsedelim.

Yukarda, Maarif Vekâletinin okul işleri dışında kalan bütün işlerinin -beden eğitimi, daha doğrusu her türlü spor, gösteri dışında- idari merci olarak bir "Kültür İşleri Müsteşarlığı" kurulması gerektiğinden söz etmiştik. Bu müsteşarlığa halk eğitimi, plâstik ve fonetik sanatlara ait kurumlar, eski eserler, kitaplıklar ve millî kütüphane, yayım, milletlerarası kültür münasebetleri, yeni kurulacak üniversiteler hazırlık işleri, bilimsel araştırma kurumları, yabancı memleketlerde öğrenim, staj gibi bir sürü hizmet alan bağlanacaktır. Görünüşte ve hakikatte bunlar, eğitim ve öğretim işleri gibi homojen değildir. Eğitim ve öğretim aşağı yukarı aynı amaca yönelmiş etkinlikler, yani gençliğin yetiştirilmesidir. Kültür işleri adı altında toplanan etkinlikler de ise heterojen bir topluluk göze çarpıyor. Burada çalışan meslek adamlarının formasyonları da birbirine hiç benzemez. Bunlar, arkeologlar, tiyatro, müzik sanatçıları, ressamlar, mimarlar, heykeltıraşlar, kitaplık uzmanları, matbaacılar, sosyologlar v.s. fikir adamlarıdır. Kültür sözü bütün bu çeşitli alanları doğru olarak anlatmağa yeter. Yine de bu müsteşarlığın birbirinden çok farklı işlerin idari merci olmasındaki suniliği kabul etmek gerekir. Bunun böyle olmasından başka çıkar yol yoktur. İşin zorluğu, sanat ve ilim adamlarının birbirinden çok farklı yaratılıştaki olmalarındadır. Bunların yetişmeleri olduğu kadar, ihtirasları, istekleri, değer hükümleri, çalışma tarzları, ve başarı ölçüleri birbirinden büsbütün başkadır. Bir kişide hem ilim, hem sanat adamlığı karakterlerinin dengeli şekilde belirmesi de çok seyrek görülür. Böyle olunca bu müsteşarlığa bünyenin gerekli kıldığı yumuşaklığı vermek için bir muavinlik düşünmek gerekir. Eğer müsteşar bir sanatçı ise en yakın iş arkadaşı olarak yardımcıının bir bilim adamı uzman olması yerinde olur. Bu suretle iki ayrı aleme mensup şahıslar birbirlerini tamamlamak suretiyle teşkilâtlarına hâkim olurlar.

Şu kısa açıklama kültür işlerinin bünyesinin eğitim işlerinininkine benzemediğini ortaya koyduğuna göre, burada birinci müsteşarlıkta olduğu gibi müşterek hizmetler için daireler kurmak söz konusu olamaz. Burada ister istemez yukarda adları verilen daireler bulunacaktır. Böyle olunca bu daireler ödeneklerine, personellerine kendileri hâkim olacaktır. Bu gün yaşayan düzenlerini andıran bir teşkilâta sahip olacaklardır.

Yeni Osmanlıların Hakiki Hüviyeti I

Tanzimat Bürokrasisi

(Geçen sayıdan devam)

Şerif MARDİN

Geçen yazımızda Yeni Osmanlıların hakiki hüviyetini incelemeye çalışırken bu hareketin meydana çıktığı sıralarda Osmanlı İmparatorluğunda husule gelen bazı sosyal değişiklikleri ele almış ve bunların incelenmesi neticesinde Tanzimat devrinde Osmanlı Cemiyetinin bünyesindeki mühim değişikliklerin birinin yeni bir «kalemiyye» sınıfının doğuşu olmuş olduğu neticesine varmıştık. Bu sınıfın hâmi ve bâni si Âli Paşa, Reşit Paşa zamanındanberi ortaya çıkan bahis konusu yeni grubun Osmanlı İmparatorluğunun inkirazdan sıyrılmasında büyük bir rol oynayacağına ve bu kurtulmada önderlik rolünü üzerine alacağına tama men inanmıştı. Bahsettiğimiz kanaatin kendisinde ne derece yer etmiş olduğunu devrin en müteyakkız tarihçisinin ifadelerinden anlamak mümkündür (1).

İmparatorluğun batılılaşması yolunda ilk geniş pratik neticeleri sağlamış bulunanların yavaş yavaş idareyi hükümdarın elinden alıp kendi yarattıkları yeni bir sosyal gruba tevdi etme gayretleri o zamanlar Osmanlı İmparatorluğunda cereyan eden hâdiseleri takibeden ecnebi müşahitlerin gözünden kaçmamıştı. Tanzimat hâdiselerine nisbeten objektif bir nazarla bakabilmiş olan tarihçi re'sen bu gelişme hakkında şunları söylemektedir:

Memurlar (bu devirde) hükümdarın kulları olmaktan çıkmış, devletin hizmetkârları hâline gelmişlerdir (2).

Başka bir ifade ile Reşit Paşanın ıslahatı sayesinde devlet idaresindeki şahsîlik unsuru yavaş yavaş kaybolmaya yüz tutuyordu. Osmanlı İmparatorluğunda idarenin sinir merkezinde mühim bir yer işgal etmiş, hükümdarın emrinde bulunan kapıkulları müessesesi ortadan kalkıyor, hükümdarın devlet işlerinin görülmesindeki rolü gittikçe azalıyor, yerini gayri şahsî bir bürokrasi alıyordu.

Daha az objektif fakat hissiyatını bütün şiddetiyle ifade etmekten sakınmayan diğer bir müşahitten Frederick Millingen'den yeni Tanzimat efendilerinin kudreti hakkında şunları dinliyoruz:

«Kuvvetli bir lonca teşkil etmeye muvaffak olan bu kâtipler (Fransızca metinde aynen «kiatib») nisbeten yük-

sek bir tahsilin bağısladığı imkânlarla sahip olmaları ve devlet işlerinin rutinini bilmeleri neticesinde, devletin diğer âzası üzerinde haksız bir hâkimiyet tesis edebilmiş ve bunu muhafaza edebilmişlerdir. Bunların siyasî nüfuzu idarenin bütün kollarına şâildir ve bu yayılma sayesinde bu uzuv kendine hudutsuz tesir ve nüfuz imkânları sağlayabilmiştir.»

Millingen'in ifadelerine bakılırsa Abdülaziz devrindeki «istibdat» bu yeni tabakanın eseridir. Bu noktada da tarihçi Cevdet Paşa, Millingen'i teyid etmektedir. Bir taraftan Avrupa'nın lüksünü kolayca benimsiyen bu tabaka devlet gelirini şahsî zevklerinin tatmini için talân etmekte, diğer taraftan da Padişahı birtakım israfat yapmaya sevk ederek kendi kusurlarını örtmeye çalışmaktadırlar. Ancak yeni bürokratlar hakkında ileri sürülen şikâyetler bundan ibaret değildir. Tanzimat «yüksek memurları» bir müddettenberi yapılmakta olan idarî değişiklikleri tabik mevkiine koyarken bunları hunharca birtakım muameleler için vesile addetmektedirler. Avrupalılaşma, bu zatların, karışıklıktan istifade ederek, ceplerini doldurmalarına yaramaktadır. Tanzimatın başlangıcında husule gelen bu değişiklikler bir diğer bakımdan da Osmanlı İmparatorluğunda tesüs etmiş olan sosyal muvazeneyi bozmaktadır: En eski devirlerdenberi Osmanlı câmiasında ehemmiyetli bir mevki işgal etmiş olan İlmîyye sınıfının nüfuzu bile bahsettiğimiz bürokratlar tarafından kösteklenmiş, fakat yerine birşey konamamıştır. Millingen, ulemaların bu devirdeki durumundan şöyle bahsediyor:

«Kadim bir dinî teşriî meclis olan Ulema uzvu bile... Nüfuz ve kudretini kaybetmiş ve Bâbüâlinin üstünlüğüne boyun eğmek mecburiyetinde kalmıştır.» (4)

Eskiden Sultanın keyfî idaresine mâni olabilecek durumda olan bu müesseseye yeni bürokratların devlet gücünü istedikleri şekilde kullanmalarına mâni olamamaktadır.

Yeni Osmanlıların yükselttikleri itiraz seslerinin teşrihine geri gelirse, bu itirazların arasında şimdiye kadar üzerinde durduğumuz noktaların hepsini

bulmak mümkündür. Yeni bir bürokratlar sınıfının devlet işlerinde padişahın elinden inisiyatifi almış olmalarının Namık Kemal üzerinde uyandırdığı tesiri mi merak ediyorsunuz? Namık Kemal'in başyazarlığını yaptığı Hürriyet Gazetesinde «İdare-i Hâzranın Hülâsa-i Asârı» (5) isimli bir makalede hâdisenin kendisinde yarattığı infiali görmek mümkündür. Namık Kemal'in Avrupalılaşmayı yalnız sathî mânada anlayan, batılılığı, lüks Avrupa malları kullanma kabiliyetiyle bir tutan, yeni zengin ruhlu Tanzimat yüksek memurlarına karşı olan istikrahını anlamak istiyorsunuz? Gene Hürriyet gazetesinde bu konuyu ele alan birçok makaleye rastlamak mümkündür (6).

Gene yeni bürokratların, İlmîyyeden yetişmiş olanlara nisbetle, çok daha cahil ve görgüsüz olmaları ve bu cehaletlerinin doğurduğu zulüm Namık Kemal ve Ziya Paşa tarafından incelenmiş olan bir konudur.

Namık Kemal'in bütün hürriyetseverliği ile beraber «irticâî» olarak tavsiye edilmeye müsait bazı hareketleri saydığımız unsurların muhassalası noktasından kıymetlendirilmelidir. Meselâ Namık Kemal'in ve Ziya Paşa'nın yazdıkları makalelerin birçoğunda Osmanlı İmparatorluğundan yekpare bir Avrupalı medenî kanun yerleştirme gayretlerine karşı cephe aldıkları bir hakikattir. Fakat Avrupa'nın «Â» sından habersiz olan birtakım zevatın sırf taklit zihniyetiyle Tanzimatın ilk senelerinde Osmanlı İmparatorluğunda meydana getirdikleri ucubelerin karşısında belki de Namık Kemal'in daha çok ehemmiyet veren Avrupalılaşmasına hak vermek icabeder.

(Devam var)

(1) Cevdet Paşa'dan naklen, Ebul'ulâ Mardin, *Medenî Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, İstanbul, 1946, s. 10, not. 8.

(2) Georg Rosen, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Cilt I, s. 302.

(3) Frederick Millingen, *La Turquie Sous le Regue d'Abdul Aziz*, Paris, 1868, s. 255.

(4) Millingen, s. g. e., s. 257

(5) *Hürriyet*, 28 Aralık 1868

(6) Namık Kemal, *Hürriyet*, 7 Eylül 1868; Ziya Paşa için Bak. «Yeni Osmanlılardan bir zat tarafından matbaamıza gönderilip dercolunan hâtıralar.» *Hürriyet*, 5 Nisan 1869.

Plânlama Tarihçesine Müteallik Notlar

(1918 - 1939)

II

Dr. Osman OKYAR

Forum'un 78 nci sayısında çıkan iktisadî plânlama tarihçesine müteallik birinci yazıda Birinci Dünya Harbine kadar iktisat teorisinde ve tatbikatında plânlamanın yerini tetkik etmeye çalıştım. Bu ikinci yazıda ise 1 nci Dünya Harbiyle 2 nci Dünya Harbi arasında geçen devrede iktisadî plânlama fikrinin nazariyat ve tatbikatta, muhtelif memleketlerde geçirdiği merhaleleri tesbit etmeğe çalışacağım.

Mezkûr devre zarfında iktisat ilminin çok mühim bir inkılâbına şahit olduk. 19 ncu Asırda inşa edilen ilmin klâsik temelleri sarsılmaya başlanmıştır. 1935 tarihinde İngiliz İktisatçısı Keynes iktisat teorisi tarihinde Adam Smith'den sonra belki en mühim eseri neşretmiştir. Diğer taraftan Rusya'da 1917 de komünistler iktidara geçmiş ve Marx'ın tasavvur etmiş olduğu kolektivist nizama ilk defa olarak fiilen tatbik etmeye teşebbüs etmişlerdir. Bu hâdiseler plânlama hususundaki düşünceler ve tatbikat bakımından çok mühim hâdiseler telâkki edilmelidir. İşin şayanı dikkat tarafı bu devredeki nazari ve fiilî gelişmelerin 19 ncu Asırda olduğu gibi tek vecheli olmamalarıdır. Birinci Dünya Harbinden sonra dünya iki farklı ve rakip iktisadî sistem arasında parçalanmıştır. Her sistem nazariyat ve tatbikat bakımlarından çok farklı esaslara dayanmaktadır. Bu itibarla mevzuumuzu iki kısımda müteallâ etmek doğru olacaktır.

Birinci kısım hususî teşebbüs sistemine bağlı kalan memleketlerdeki hâdiselere mütealliktir. İkinci kısım da Sovyet Rusya'daki vaziyete aittir.

I. Kapitalist Memleketlerde İnkişaflar

Evvelâ kapitalizm ve liberalizme sadık kalan memleketlerde iktisadî plânlama meselesini alâkadar eden fikrî ve maddî inkişafları gözden geçirelim. I. Dünya Harbinin mucip olduğu büyük masraflar ve harbden sonraki mirat masrafları Garb memleketlerinde

değişik ölçülerde enflâsyonlara sebebiyet vermişti. Hükûmetler, harb esnasında iktisadî hayata türlü şekillerde müdahale etmişlerdi. Garb memleketleri, paralarının istikrarsızlığından büyük sıkıntı çekiyorlardı. Bu şartlar altında 19 ncu Asır esnasında hüküm süren istikrarlı iktisadî nizamın aranılacağı pek tabii idi. Birinci Dünya Harbinin hitamını hemen takibeden yıllarda umumî arzu şu noktalarda toplanıyordu: Devlet, müdahalelerinden vazgeçsin, 19 ncu Asırdaki iktisadî nizama avdet edilsin ve paranın kıymeti korunsun. İşte garb memleketlerinin fikir ve tatbikat adamları bu gayeleri tahakkuk ettirmek istiyorlardı. Bu maksatla atılacak adımların en mühimi para sahasında altın esasına avdet etmek idi. 1925 te İngiltere bunu yaptıktan sonra diğer Garb memleketleri İngiltere'yi takibettiler. Amerika'daki yüksek konjonktür sayesinde dünya ekonomisi bir kaç sene bir refah devresi yaşadı. 19 ncu Asırdaki şartların yeniden teessüs ettiği kanaati bu sıralarda çok umumî idi. İktisatçıların büyük ekseriyeti en muvafık hal çaresinin serbest bırakılan bir kapitalist sistemin olduğuna inanmaya devam ediyorlardı. Fakat 1929 da başlayan dünya iktisadî buhranı bu nikbin düşüncelere büyük bir darbe indirdi. 1929 buhranı her bakımdan çok şiddetli olmuştur. İşsizlik şimdiye kadar görülmemiş bir seviyeye yükselmiştir. Buhranın en fena devresinde işsizlerin miktarı 30 milyona çıkmıştır. Bundan maada, buhranın sonu bir türlü gelmemiştir. Konjonktürün değişmesine dair alâmetlerin peydah olması 1934 senesine tesadüf eder, yani buhranın başlangıcından beş sene sonra. Bu şartlar altında nikbin kanaatlerin sarsılmasını ve kapitalist sistem hakkında şüphelerin uyanmasını çok tabii karşılamak icabeder. İşsizliğin bir türlü izale edilememesi karşısında iktisatçılar 19 ncu Asır şekliyle kapitalizmin, âdeta otomatik bir tarz-

da, tam istihdam ve muvazeneyi sağlamaya hakikaten muktedir olup olmadığını soruşturmaya başladılar. Bu meseleyi nazari zaviyeden inceliyen Keynes, şimdiye kadar zannedilenin hilâfına, serbest bir kapitalist ekonomide tam istihdamın altında bir seviyede muvazenenin teessüs edebileceğini gösterdi. Keynes'in yeni nazariyesi 19 ncu Asrın liberal iktisat sistemine büyük bir darbe indirdi. Böylece, tamamen başıboş bırakılan bir kapitalizmin otomatik olarak cemiyet için en iyi (optimum) muvazene vaziyetini meydana getiremeyeceği hususu nazari olarak ispat ediliyordu. Gerek yeni nazari fikirlerin, gerek gittikçe uzayan şiddetli buhranın ve işsizliğin tesiri altında devletin iktisadî hayata müdahale etmesi icabettiği düşünceleri kuvvet kazanmaya başladı. Keynes, işsizliğin izale edilmesinin ve tam istihdamı tahakkuk ettirmenin ekonomi dâhilinde mecmu talebin munasip seviyeye çıkarılmasına bağlı olduğunu gösteriyordu. Mecmu talep aşağıdaki harcamaların yekûnuna müsavidir.

- 1 — Fertlerin istihlâk harcamaları,
- 2 — Devletin cari masrafları,
- 3 — Müteşebbislerin yatırım harcamaları,

4 — Devletin yatırım harcamaları. Devlet, bu dört unsur üzerinde doğrudan doğruya veya vasıtalı bir şekilde tesir icra ederek, harcamaların yekûnunu munasip seviyeye çıkarmak imkânını haizdir. Şu halde bu sahada Devlete bir mes'uliyet yüklenmektedir. Bu vazifeyi ifa edebilmek için de, cari yıl dâhilinde bir yandan millî hasılların kıymetini, diğer yandan da millî sarfiyatın kıymetini bilmek icabettiği gibi, müstakbel yıl zarfında bu kıymetler hakkında tahminlerin yapılması icabeder. Bu hesap ve tahminler bugün millî bütçe adını verdiğimiz şeyin nüvesini teşkil eder. Tam istihdam uğruna devlet müdahalesinin plânlanması yukarıda işaret edilen hatlar, dairesin-

de cereyan edecektir.

Keynes'in fikirleri iktisat nazariyesinde geniş akisler yapmış ve şuurlu ve plânlı bir devlet müdahalesinin kapitalist ekonomilerde bir fonksiyonu olduğunu göstermiştir. Dikkat edilecek olursa, Keynesvâri bir müdahalenin gayesi katıyen kapitalist sistemini ortadan kaldırmak değildir. Bilâkis bu müdahalenin maksadı kapitalist sistemini, içine girdiği çıkmazdan kurtarmak ve daha iyi işlenmesini temin etmektir. Hedef millet ekonomisinde müs tahsil kuvvetlerin tam istihdamını tahakkuk ettirmektir. Başboş kalan bir kapitalizm bunu sağlamaya muvaffak olamıyordu. Tam istihdam temin etmek vazifesi Devlet tarafından ifa edildikten sonra, tam istihdam şartları altında hususî teşebbüs rejiminin, büyük bir işsizlik nispetinin mevcut olduğu vaziyete nazaran çok daha iyi çalışacağı Keynes tarafından ileri sürülmüştü. Böylece devlet müdahalesi sayesinde hususî teşebbüs rejimi daha sağlam esaslara istinad ettirilmiş oluyordu.

Keynes ve taraftarlarının bu düşünceleri iktisat ilminde muazzam bir değişmeye sebep olmuştur. Fikirler sahasında vukubulan bu değişmelerin tatbikata sür'atle intikal etmesi tabiiyle mümkün değildi. Bir kere yeni fikirlerin siyaset adamlarıyla tatbikatçıları tarafından benimsenmesi zamana mütevakkıf idi. Saniyen Keynes'in tavsiye ettiği politikayı tatbik edebilmek için gerekli hesapların ve âletlerin hazır olmaları icabediyordu. Meselâ çok zaviyeli millî gelir hesaplarına ihtiyaç olduğu gibi bunları kıymetlendirecek ve istikbale ait tahminlerin yapılmasına imkân verecek tahlil usullerinin vaz edilmesi lâzım geliyordu. Keynes'in eseri, 1935 te inişar etmiştir. Mevzu bahis âletlerin geliştirilmesi bilhassa 2 nci Dünya Harbine ve bunu takip eden yıllara tesasüf etmektedir. Bu inkişafı, müteakip makalemizde ele alacağız. Bununla beraber 2 nci Dünya Harbinden evvel dahi yeni fikirlerin iktisadî siyasete tesir etmeye başladığı müşahede esilmiştir. Bu meyanda Başkan Roosevelt'in Amerika'da, Büyük depresyonun neticesinde hasıl olan işsizliği yenmek üzere tatbik ettiği New Deal» politikasının bazı cephelerinde, Keynes'ci fikirlerin tesiri büyüktür. Bu tesirler bilhassa iştirâ gücünü artırmak hususunda alınan tedbirlerle tat-

bik edilen büyük nafıa işleri politikasında görülebilir. Mamafih II. Dünya Harbinden evvelki devrede, Keynes'in tasavvur ettiği müdahalenin hiç bir memlekette sistematik bir tarzda yürütülmediği kaydedilmelidir.

II. Sovyet Rusya'da İnkişaf

Şimdi 1 nci Dünya Harbinden sonra Rusya'da tatbik edilen kollektivist mahiyetteki plânlama meselelerine gelelim. Malûm olduğu üzere 1917 de patlıyan ihtilâl neticesinde komünistler Rusya'da iktidara gelmişlerdir. Yaptıkları ilk işlerden biri Marx'ın istihsal vasıtalarının müşterek mülkiyete tâbi tutulmasına ait prensibi tatbik etmek, olmuştur. Böylece iktidara gelince, komünistler ziraatte ve diğer iktisadî faaliyet sahalarında mevcut hususî teşebbüsleri ortadan kaldırmaya gayret etmişlerdir. Ziraatte orta ve büyük çiftlikler, sahiplerinin elinden alınmış ve köylü arasında dağıtılmıştır. Sanayi ve diğer sahalardaki teşebbüsler doğrudan doğruya devletleştirilmiştir. Böylece, sırf Marx'ın doktrinini tahakkuk ettirmek gayesiyle çok geniş ölçüde devletçi ve dolayısıyla merkezden idare edilen bir iktisat sistemi meydana getirilmiştir. Fakat bir taraftan sivil harb ve enflasyonun, diğer taraftan

devletleştirme tedbirlerinin tesirleri altında sınıf ve ziraf istihsal birkaç sene içinde fevkalâde düşmüştür. İktisadî hayatta okadar büyük bir keşmekeş hasıl olmuştur ki 1924 te Lenin, Marksist prensiplerden feragat edilmesi lüzumunu anlıyarak, devletleştirme tedbirlerinin bir kısmından vazgeçerek, yeni iktisadî siyaset ismi altında bazı yeni esaslara doğru adımlar atmıştır. Yeni iktisadî siyaset, bazı sektörlerde iktisadî saikleri ve fiyat mekanizmasını yeniden ihya etmekten başka birşey değildi. Sanayi ve ticarete orta ve küçük işletmeler hususî teşebbüse icade ediliyordu, devletin mahsule el koyma tedbirlerinden vazgeçilip ziraf istihsalin tanzim ve teşviki fiyat mekanizmasına bırakılıyordu, her şeyden önce enflasyon durduruluyor ve müstakar kıymette bir para birimine avdet ediliyordu. Yeni iktisadî siyaset hakikaten neticeler vermiş ve kısa zamanda Rusya'da istihsal tekrar artmaya başlamıştır. Fakat bu tecrübe, aynı zamanda ekonomik şartlar nazarı itibare alınmaksızın sadece doktriner bir maksada dayanan devletçiliğin ve plâncılığın bir nevi iflâsını teşkil etmiştir.

1928 de tatbik edilmeye başlanan

Apartman daireleri
Zengin para ikramiyeleri

Ünlü - pamuklu
satışlarımızda % 10 TENZİLÂT

MEVDUAT SAHİPLERİNE
EN FAZLA MENFAAT
SAGLAYAN BANKA

Hesap açtırmakta acele ediniz

SÜMERBANK

beş yıllık sanayileşme plânı değişik bir veche taşıyordu. İstihsal vasıtalarının devletleştirilmesi ve kurulacak yeni tesislerin devlet tarafından işletilmesi hususları derpiş edilmekle beraber bu plânın ve onu takibeden plânların hedefi Rusya'nın sanayileştirilmesi olmuştur. Plânların teferruatını burada tetkik etmek mümkün değildir. Ancak ağır sanayi tesislerine ve madencilige büyük ehemmiyet verildiğini, yatırımların devletçe bu istikametlere sevk edildiğini, ve plân mucibince kurulacak fabrika ve işletmelerin idaresinin Devlet tarafından deruhte edildiğini zikretmek kâfi gelecektir. Aynı zamanda, plânlarda hususî teşebbüsün faaliyette bulunduğu sahalarda bilhassa ziraatte, bu teşebbüslerin tedricî şekilde devlet mülkiyetine veya kollektif mülkiyete tâbi tutulması derpiş edilmekte idi. Netice olarak denilebilir ki, 1939 da, girişilen plânlı sanayileşme siyaseti sayesinde Rusyanın sınaî kudreti çok artmış bulunuyordu. Aynı zamanda devlet sektörünün ekonomide nisbî ehemmiyeti tekrar çok yükselmişti. Plânın hazırlanması ve tatbikatı merkezi bir plân idaresiyle çeşitli Vekâletlere tevdi edilmiş bulunuyordu. Vekâletler aynı zamanda devlete ait teşebbüsle-

rin işletmesinden mes'uldüler. Böylece Sovyet Rusya'daki plânlama hem cemiyetçi devlet veya kollektivist mülkiyet şeklinin bir neticesi oluyor, hem de iktisaden geri kalmış bir memleketin sanayileşmesinin bir vasıtasını teşkil ediyordu.

Gerek garbın kapitalist memleketlerinde, gerek kollektivist bir rejimde, iktisadî plânlama hareketlerinin iki dünya harbi arasında seyrini kısaca gözden geçirmiş olduk. Bu devre, plânlama fikir ve tatbikatının hızla geliştiği bir devredir. Kapitalist memleketlerde devletin iktisadî hayata müdahalesinin nazarı bakımdan müdafa edilmesi, plânlama tarihinde çok mühim bir merhale teşkil eder. Tam istihdam gibi muayyen bir hedef uğrunda müdahale fikri, gördüğümüz gibi, Amerika'da kısmen tatbik edilmiştir. 1933 ten sonra Nasyonal - sosyalist Almanya'da da müdahale ve topyekûn plâncılığın tatbik edilmeye başlandığı kaydedilmelidir. Nasyonal - Sosyalizmin ilk yıllarında Almanya'daki hedef tam istihdam olmakla beraber, sonraları yenden silâhlama gayesi hâkim olmaya başlamış ve ekonominin istikameti bu sonuncu hedefe çevrilmiştir. Kapitalist memleketlerde müşahede edilen bu

şayanı dikkat temayüllerden maada, iki dünya harbi arasındaki devrede Sovyet Rusya'daki teferruatlı ve şümulü plânlama tecrübesi kaydedilmiştir. Son olarak şunu söyleyelim: Bu devre zarfında ileri sanayi memleketleri veya kollektivist memleketler zümresine mensup olmayan memleketlerde de plânlama teşebbüslerine rasgelinmeye başlanmaktadır. Bunun belki en bariz misali Türkiye'de 1934 te hazırlanan beş yıllık sanayileşme plânıdır. Çok mahdut ölçüde olmak ve ancak devlet işletmelerine şâmil bulunmakla beraber Türkiye'de girişilen bu plânlama teşebbüsü birçok bakımdan şayanı dikkattir. Hedef, herhangi bir doktrinin tahakkuku olmayıp, doğrudan doğruya sanayileşmedir. Bu teşebbüs sadece iktisadî kalkınma hedefini güden teşebbüslerin birincisi sayılabilir. Bu itibarla mühimdir. O zamanlar Türkiye'nin misalini takibeden iktisaden geri kalmış memleketler yok gibi idi. 2 nci Dünya Harbinden evvel geri kalmış memleketler ismini verdiğimiz ülkelerde henüz plânlamaya doğru kuvvetli bir temayül müşahede edilemez. Gelecek makalemde göstermeye gayret edeceğim gibi, plânlamanın bu şekli bilhassa 2 nci Dünya Harbinden sonra fevkalâde gelişmiştir.

Son İktisadî Gelişmeler

Dergimizin bu aydaki iktisadî müş'irlerinde dikkate değer bazı temayüller müşahede edilmektedir. Bu gelişmeler muhtelif sahalarda teker teker gözden geçirilmek suretiyle şöyle özetlenebilir:

İSTİHSAL:

İktisadî devlet teşekküllerinin istihsal durumunu aksettiren rakamlarda, maden kömürü, ham demir ve kâğıt istihsalı istisna edilecek olursa, Nisan içinde istihsal evvelki aya nisbetle artmaya devam etmiştir. Geçen senenin Nisan ayı ile mukayese edildiği takdirde, istihsal bütün sahalarda, yükselmiştir. Ancak ham demir ve çimento istihsalında geçen yılın aylık ortalamasına nisbetle cüz'î bazı düşmeler müşahede edilmektedir. Fakat netice itibariyle, devlet sanayiinde istihsalın genişleme temayülü devam etmektedir denilebilir.

İNŞAAT:

1956 içinde müşahede edilen düşme temayülü devam etmektedir. Bina ruhsatla-

rı, yüzölçümü ve kıymet itibariyle Aralık ayındaki inşaat rakamları, hem evvelki aya, hem 1955 Aralık ayına, hem de 1955 yıllık vasatısına nisbetle önemli düşmeler göstermektedir. Yalnız inşaat maliyetinin sür'atle yükselmekte olduğunu, inşaat ünitesi ve yüzölçümündeki düşmelere rağmen, kıymet itibariyle bir ay evveline nisbetle müşahede edilen artıştan anlıyoruz.

ULAŞTIRMA:

Bu sahada gerek gemi, gerekse demiryolu nakliyatında aylık ve yıllık bir düşme temayülü görünmektedir. Ulaştırma, mübadeleye arzedilen milli istihsalın bir kanalı olduğuna göre, bu sahada müşahede edilen temayüller, milli ekonomi, çalışma ve istihsal sahalarındaki temayülleri de aksettirirler. Bu sebeple gerek demir gerekse deniz yollarındaki eşya nakliyatı hacminde müşahede edilen aylık ve yıllık düşmeleri, ekonomimizde hissedilen faaliyet ve istihsal daralmasına atfetmek doğru olur. Karayollarındaki nakliyatın aylık durumu hakkında elimizde bir bilgi yok-

tur. Fakat 1956 yılında Devlet Demiryollarında nakliyat (sâfi olarak) 4 Milyon 812.4 bin ton/km olduğu halde, Karayollarında 2 milyon 419.7 bin ton/km idi. Karayolları nakliyatı takriben demiryollarının yarısı kadardır. Binaenaleyh demir ve denizyollarındaki nakliyatın düşme temayülleri, bütün ekonomi için bazı endişe verici temayüllere işaret sayılmalıdır.

ÇALIŞMA:

İşyeri sayısında çalışılan işgünü hacminde aylık artış devam etmektedir. Yalnız senelik mukayesede çalışılan işgününde geçen seneye nisbetle düşme görülmektedir. Bu da sınaî istihsal ve faaliyette, geçen yıla nisbetle bir duraklamanın meydana geldiğini ifade eder. Çalışma sahasında müşahede edilen bu temayülü, ulaştırma sahasındaki temayüllerin de teyid ettiği görülmektedir.

FİYATLAR:

Fiyat endekslerindeki yükselme temayülü devam etmektedir. İstanbul hayat pa-

Forum'un İktisadî Müşirleri

Sektörler	Ünİte	Geçen yılın Aylık Ortalaması	Geçen yıl bu ay	Bir evvelki ay	Bilinen en son ay		Geçen yıl Ortalama farkı	En son aya göre	
					Miktar	Tarih		Geçen yıl bu ay farkı	Bir evvelki ay farkı
I. İstihsal (Devlet)									
Maden kömürü	1000 ton	490.7	464.4	566.9	527.6	IV	36.9	63.2	-39.3
Demir cevheri	1000 ton	38.3	20.2	17.1	18.1	IV	16.8	35.1	38.0
Ham demir	1000 ton	18.0	16.3	18.6	17.4	IV	-0.6	1.1	-1.2
Çelik blok	1000 ton	16.0	14.8	16.8	17.7	IV	0.3	2.9	1.1
Çimento	1000 ton	81.0	68.0	75.0	77.0	II	-4.0	9.0	2.0
Kâğıt	1000 ton	3.8	3.1	4.5	4.2	VI	0.4	0.9	-0.3
Pamuklu	Milyon m ²	12.8	12.4	12.8	13.0	II	0.2	0.6	0.2
II İnşaat									
Bina ruhsatları	Adet	4.518	2.733	2.637	1.915	XII	-2.603	-818	-722
Yüzölçümü	100 m ²	574.8	435.8	324.9	318.7	XII	-256.1	-117.1	-6.2
Kıymet	Milyon T.L.	74.0	67.8	53.2	54.7	XII	-19.3	-13.1	1.5
III. Ulaştırma									
Kabotaj (yüklenen)	1000 ton	279.0	298.8	326.6	265.0	III	-14.0	-33.8	-21.6
D.D.Y.	1000 ton/km.	1,200.2	1,280.1	1,327.5	1,256.0	IV	55.8	-24.1	-71.5
IV. Çalışma									
İşyeri sayısı	1000 adet	19.2	19.6	21.3	21.5	III	2.3	1.9	0.2
İşçi sayısı	1000 adet	11,140.6	11,725.6	10,890.3	11,335.2	III	149.6	-390.4	444.9
İş günü sayısı									
V. Fiyatlar									
Geçinme-İstanbul	1948=100	153.0	155	162	165	IV	12	10	3
Geçinme-Ankara	1948=100	153.0	155	161	162	IV	9	7	1
Toptan eşya	1948=100	148.0	154	171	172	IV	24	18	1
VI. Dış Ticaret									
İthalât	Milyon T.L.	103.4	107.1	92.4	97.4	V	-6.0	-9.7	5.0
İhracat	Milyon T.L.	71.2	79.8	117.9	92.7	V	21.5	12.9	15.2
VII. Para									
Tedavüldeki banknotlar	Milyon T.L.	2.150.3	2.108.4	2.702.9	2.815.6	VI	665.3	707.2	114.7
Altın ve döviz mevcudu	Milyon T.L.	-	-87.5	-65.0	-110.5	VI	-	-23.0	-45.5
VIII. Kredi ve Mevduat									
(x) Kredi yekûnu	Milyon T.L.	-	6.038.7	-	7.279.0	III	-	1.245.3	-
Mevduat yekûnu	Milyon T.L.	-	4.132.5	-	5.104.6	III	-	972.1	-
IX. Maliye									
Vergi hasılatı	Milyon T.L.	240.7	301.6	290.1	375.7	V	135.0	74.1	85.6
Hazine mevcudu	Milyon T.L.	118.1	107.1	-	263.4	VI	45.3	156.3	-
İç borçlar	Milyon T.L.	-	2.597.3	2.773.0	2.741.2	IV	-	143.9	-31.8
Dış borçlar	Milyon T.L.	-	992.7	1.165.7	1.166.2	IV	-	203.5	0.5

(x) Başka yeni bilgi elde edilemedi.

halihangi endeksindeki 3 puanlık aylık artış bilhassa dikkati çekmektedir. Ankara geçinme ve toptan fiyat endekslerinde de aylık birer puanlık artışlar olmuştur. Toptan eşya fiyatları endeksindeki yıllık 24 puanlık artış %20 den yüksek bir senelik artış hızını ifade eder ki artık, bu devrede enflasyonun, dört nala bir hızla ilerlediği neticesi çıkar, Bu nisbette bir yükselme hiçbir devrede müşahade edilmemiştir. Milli Korunma ve çeşitli tedbirlere rağmen, toptan fiyat endeksindeki bu hızlı artış, eninde sonunda hayat pahalılığı endekslerine de sirayet edecektir. İstihsal duraklamasına mukabil, iştirâ gücü, para ve kredi hacmindeki yükselme, masraf seviyesindeki umumî artışlar, hiç şüphe yok fiyat seviyesini daha da artıracaktır.

DIŞ TİCARET:

Dış ticaret hacmimizdeki senelik ve mevsimlik daralma devam etmekle beraber, ithalâtımızda Mayıs içinde bir gelişme olmuştur. İhracatımız, ithalâtın sıkı bir şekilde daraltılması ve kontrolü yanında göze batar bir nisbette önemli bir düşme görülüyorsa da, geçen yıla nisbette artış oldukça önemlidir.

Mayıs ayı ihracatı, hem 1956 Mayısının, hem de yıllık vasatının üstüne çıkmıştır. Bu yıl ilk beş aydaki ihracatımızda geçen seneye nisbette 16.1 milyon kadarlık bir artma göze çarpmaktadır. Bunun müsbet bir gelişme olduğu şüphesizdir. Bu gelişme, hububat ve madenlerdeki düşme-

ye mukabil, başta tütün olmak üzere pamuk ve meyvalardaki ihracat yükselmelerinden ileri gelmiştir. İlk beş ay içinde ticaret muvazenesimiz 20.4 milyon kadar bir fazla vermiştir. Bu fazlalıkla, geçen yılın borçlarının ödenmiye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu temayül devam ettiği takdirde ihracatın (bilhassa borç ödeme şeklinde) umumî iktisadî hayatımız üzerindeki tazyiki daha da artacak ve fiyatlardaki yükselme temayülü daha da hız kazandıracaktır.

PARA:

Tedavüldeki banknotlar hacminde aylık artış 115 milyon lira kadardır. Geçen sene ile mukayese edilirse, 700 milyon lirayı aşmaktadır. Aylık artışın en mühim sebebi, mevsimlik tesirlerle, senetler cüzdanı (zirai ve ticari senetler ve hazine kefaletli bonolar) 'ndaki artıştır. Bu artış 120 milyonu geçmiştir. Keza Hazineye kısa vâdeli avanslar da 30 milyondan fazla artmıştır. Yıllık artışlara tesir eden amiller de gene aynıdır. Dış ticaretimizin müsbet istikametteki gelişmesine rağmen, Merkez Bankamızın altın ve döviz rezervlerindeki zayıflama devam etmektedir. Bunun eski dış ticaret borçlarını ödeme gayretinden ileri geldiği tahmin olunabilir.

KREDİ VE MEVDUAT:

Kredi ve mevduat sahasında aylık mukayeseler için elimizde bilgi yoktur. Fakat bu yılın Mart ayına ait bilgileri, ge-

çen yılıkiyle mukayese ettiğimiz zaman kredi hacminde 1 milyar 245 milyonluk bir artışın göze çarptığı görülür. Mevduat hacmi de, kredi hacmine tâbi olarak daha yavaş bir tempoda ilerlemektedir.

Bu rakamlar bize, hükümetin ve kredileri tanzim komitesi adı verilen kurulun, kredi enflasyonunu durdurmada tam bir başarısızlığa uğradığını göstermektedir.

DEVLET MALİYESİ:

Mayıs ayı gelir vergisinin taksit ayı olduğu için gelirlerde aylık yükselme göze batıcıdır. Enflasyon şartları içinde devlet varidatının da kabarak yükselmesi beklenir; nitekim geçen yıla nisbette Mayıs tahsilâtı 75 milyon lira fazlalık göstermektedir. Hazine mevcutlarında yıllık artık göze çarpmaktadır. İç devlet borçlarında, aylık bir azalma, fakat 144 milyonluk bir yıllık artış vardır. Dış borçlardaki genişleme temposu daha hızlıdır.

NETİCE:

Son gelişmeler, enflasyonist kuvvetlerin el'an kuvvetli bir şekilde ekonomiye hâkim olduklarını göstermektedir. İnşaat sektöründeki temayüller kısmen istikrara yardım edecek mahiyette olduğu halde, istihsal, çalışma, ulaştırma ve dış ticaret sektörlerindeki temayüller, para ve kredi hacmindeki artışlar ve daha az nisbette devlet maliyesindeki gelişmeler, ekonomiyi aksi istikamette sürüklemeye devam ettirirler.

Okurların Forumu

İşbirliği

FORUM Yazı Kuruluna,

Geçen yıl, bu sıralarda, muhalefet partilerinin işbirliği yapmaları konusunun, uzağı gören birkaç gazete, dergi ve tarafsız vatandaşlar tarafından ne kadar hararetle desteklenip savunulduğu hatırladadır. Muhalefet partilerimizin başlarında bulunan bazı zevatın da aynı tezi samimiyetle destekledikleri henüz unutulmamıştır. Ancak, yanyana resimler ve müşterek bir demekten sonra işin suya düştüğünü, araya bir takım kaprislerin girdiğini görmek, falanca zatın bu konuda nazlanıp kasıldığını işitmek, açıkça belirtelim ki, akli başında bütün vatandaşlara elem vermiştir.

Şu son günlerde bazı politik yorumcular, buğday fiyatlarına yapılan zamdan

ayrıca Valilere ve sırasıyla Kaymakam, Nahiye Müdürü gibi idare amirlerinin maş ve ödeneklerine yapılacak munzam teydieleri bir seçim ve propaganda hazırlığı olarak kabul etmekte, durumu dikkate alan muhalefet partilerimiz de, kendi teşkilâtlarına "Hazırol" kumandası vermektedirler.

İktidarın, seçimleri ne zaman yapacağı üstü örtülü bir "sır" halini muhafaza ettiği için, İstanbul Valisinin üç aylık mezuniyetini siyasi tefsire tâbi tutup seçimlere Ekimde girileceğini söyleyenler de az değildir. Buna, sevimli Valinin iktidar tarafından aday gösterileceği ve kendisinin kabineye alınacağı yolu diğer tefsirleri de ekliyebiliriz.

Açık kararlar ve açık tartışmalardan

yoksun bir umumî efkârın, karanlıklar içinde bir takım tahminlerde bulunmasını tabii karşılamalıdır.

İktidar seçimleri öne alır mı, almaz mı? Alırsa ne olur?

Bize kalırsa, ortalıkta yaratılan bu tereddüt havasının ve sınır harbinin asıl maksadı, muhalefeti, birleşmelerine imkân vermeden "gafil avlamak"tan ibarettir. Siyasi mücadelede kurnazca tedbirlerden faydalanılmıyacağına dair bir prensip anlaşması mevcut olmadığına ve hele bizim muhalif partilerimiz memlekette ileri ve modern demokrasiyi kurmak hususunda - bazı nüans farklarıyla - söz birliği etmiş olduklarına göre; aynı gaye için savaşıyor bir başka siyasi teşekküle işbirliğinden kaçınılmasının hangi makul sebebe bağlanacağını anlamak hakikaten müşküldür. Ortada paylaşılmasını ne vardır ki iş süruncemede bırakılıyor? Demokrasiyi kurmak şerefine büyüklüğünü inkâr etmiyoruz ama, başlarından bir de acı tecrübe geçmiş olan ileri görüşlü partilerle idealist zümre ve tarafsız vatandaşlar topluluğu, her gönülde koskoca bir aslan yattığını gördükçe endişeye kapılmaktan kendilerini alamamakta tamamen haklıdır. Gerçekten de, iş başına gelecek yeni iktidarın, yeni muhalefet parti ve grupları karşısında korunma içgüdüsüyle davranmayacağını, parti disiplinine müstenit bir

Meclis hegemonyasına dönmiyeceğini bu millete kim garanti eder? İktidara tek başına geçmek için bu derece hırslı bir siyasi zümreden iş başına geçince bir fedailer alayı çıkacağı ummak - kusura bakılması! - bize hem biraz ütopye hem de denizdeki balığın pazarlığı gibi görünüyor. Sütün ağzı yananın yoğurdu üflüyerek yemeğe çalışmasına kimseler kızmamalıdır.

Görülüyor ki; meseleye hangi açıdan bakarsak bakalım, mevcut durum bize, bütün muhalefet partilerinin millet karşısına birleşik bir dil ve teahhülle çıkması gerektiğini ilham etmektedir.

Hem olaylara niçin dimdik bakmıyor, iktidarın, muhalefeti teker teker yakalayıp tuşa getirmek istediğini neden görmüyoruz? Bütçe müzakereleri sırasında Hürriyet Partisi tarafından çok güç duruma sokulan D.P. nin, adı geçen partiyi ekarte etmek için Halk Partisine ustaca bir manevra ile yanaşıp ortaya aylar boyu süren sun'i bir "bahar havası" çıkartarak azıcık nefes aldığı daha anlamayan kaldı mı? Muhalefet partilerini birbirinden tecride matuf bu çeşit manevralar birgün birkaç yüksek yargıcın, ertesi gün Osman Bölükbaşının başını yerse - soruyoruz - asıl kabahat kimindir?

Ömer SAKIP — İstanbul

Tarafsızlık Meselesi

FORUM Yazı Kuruluna,

Forum'un 79. sayısında "Tarafsızlık huk anlayışını doğru buldum; ancak, Gaziantep'te okurumuz Bay Orhan Barlas'ın Forum'un tarafsızlıktan ayrıldığı sanısına kapılmasının sebebini yine Forum'da, "Onbeş Günün Notları" yazarının düşüncelerini bazan pek yüzden, kanıtsız, neye dayandığı belli olmadan ileri sürmesinde aramalıdır. Okuucunuzun da takıldığı, 78 sayılı Forum'da çıkan, "Türk Politikasında Lâiklik" başlıklı yazıyı alalım. Bu yazıda C.H.P. nin ve İnönü'nün, Ödemiş vâzinin affı teklifi vesilesiyle, irtica ve lâiklik meselesini partiler arasında bir ideolojik bölünme yapmak isteyen bir yol takip ettiği belirtilmek isteniyordu. Son sayıda da, bu yazıdaki ana fikrin "Lâikliğin Türkiye'de bir tek partinin inhisarına alınmayacağı noktai nazarı" olduğu söyleniyor. İnsan ister istemez soruyor, siz, C.H.P. nin lâikliği inhisarı altına almak istediği kanaatini edinmişseniz, İnönü'nün bahsettığımız herkesçe bilinen konuşmalarından böyle bir sonuca nasıl varmış olabilirsiniz? İnönü'nün vâzin affı teklifi görüşmeleri sırasında yaptığı konuşmaların özü ve amacı dinin siyasete âlet edilmesini istemekten ibaretti. Bilyorsunuz, şöyle diyordu: "Şimdi arkadaşlar, politik olarak, memleketin siyasi kaderi olarak tayin etmeğe mecbursunuz, dini siyasete âlet edecek mısınız?" Acaba Hür. P. söz-

cüsü, başkanlıkça müsaade edilmeyen konuşmasını yapabilseydi, söyleyeceklerinden lâikliği kendi partisinin inhisarı altına almak istediği anlamını mı çıkaracaktı?

Sözünü ettiğimiz yazının bir yerinde şöyle deniyor: "Din, yirminci asır ortasında Türkiye'de, 30 sene evvelkinden çok farklı olarak, bir siyasi çekişme unsuru olmayacaktır. Hiç olmazsa siyasi partiler, bu, meseleyi, açıktan açığa tartışma konusu yapan bir kampanya haline getiremeyeceklerdir."

İyi ama Ödemişli vâzin affı teklifi ile kendini bir kere daha gösteren mesele lâikliğin açıktan açığa tartışma konusu olması ile değil, dinin gizli veya açık siyasete âlet edilmesi ile ilgilidir. Kaldı ki, bütün partilerimiz lâikliği inkâr etmeseler bile, lâiklik tatbikatı bakımından görüş ayrılıkları olabilir. Daha son bütçe görüşmelerinde Diyanet İşleri Bütçesi konuşulurken lâik Hür. P. ye mensup bir milletvekili C.H.P. ye lâiklik anlayışı dolayısıyla târizde bulunmamış mıydı? D.P. nin lâiklik anlayışının C.H.P. den farklı olduğu, muhalefette ve iktidarda D.P. önderlerince ikide bir ilân edilmemiş miydi? Bu ilânların tesiri, yazılı programlardan çok daha fazladır. Onun için "Hükümet ve mensup olduğu parti, açıktan açığa lâiklik ve inkılâp aleyhtarı bir tutum ittihaz etmeğe, Türkiyenin bugünkü şartları altında cesaret edemeyecektir" gibi hayallere kendimizi kaptırmıyalım. Çok yakın geçmişteki olayları hemen unutmayalım. Ama bu konuda tehlikenin büyüğü, belli bir partinin lehine ve ötekilerin aleyhine, dinin gizlice siyasete âlet edilmesidir. Ödemişli vâzine benzer telkinlerin, câmi içinde olmasa da, yapıldığını görmek çok acı oluyor. Bunu yapanlar açıkça din istismarcılığı yapmış olanlardan cesaret alanlardır. İşte onların cesaretini kırmak gerektir. İlk sayılarında devrim ve irtica konularına gereken önemi veren Forum, seçimlerin yaklaştığı bu günlerde, bir takım hayali düşünceleri bir yana atıp, lâiklik ve din konuları üstünde gerektiği gibi durmalıdır.

Saygılarımı sunarım.

All TURGAN — İstanbul

Seçimi Kim Kazanacak?

FORUM Yazı Kuruluna;

Okurların Forumu'nda Seçimi kim kazanacak? başlıklı B. M. Fasih Tümen'in yazısını okudum.

Bugün memleketimizde mevcut olan tek taraflı rejim buharının önümüzdeki seçimlerde iktidar partisinin mağlûbiyeti ne sebep olacağı fikrinin yalnız aydınlarca kabul edilebilen bir kanaat olmadığını son hâdiseler bize yakinen göstermiştir. (Osman Bölükbaşının masuniyeti meselesi ve nihayet tevkifi hâdisesi).

Temas ettiğimiz her köylü vatandaş da bu gibi hareketlerin sonunun nereye varacağı düşüncesinin hâkim olduğunu görüyoruz. Bu hal bize büyük ekseriyeti teş-

kil edenleri bizde, sağduygusu olanların (pek de az olmayan küçümsenemeyen bir yekûn tutarlar) hiç de olup biten hâdiselerin satihlerinde kalmadıklarını gösteriyor.

Yazarın elde ettiği neticeye göre D.P. nin yine iktidarda kalacağı fikrine ise şöyle karşılık vermeye çalışacağım.

Köylümüz artık jandarma dayağından kurtulmuşsa bunun çok partili devrin nimetlerinden olduğuna kendini inandırmıştır. Ve bu inançlarını şöylece savunmaya çalışmaktadırlar. Köyde bir kahvehane olacağına birden fazla olması bizim menfaetimizedir. (Burada işsizliğin rol oynamasını düşünmüyerek rekabetten doğacak menfaatlerini belirtiyorlar).

Yazarın savunduğu kanaatin hilâfına senede vereceği muayyen miktardaki yol vergisini şimdi her gün muhtelif yollarla vermeye başladığını pek tabii bir kaç misli olarak - farkına varmıştır. Ayağına ucuza beçirdiği ve 1-2 sene sürüklediği lâstik ayakkabısını şimdi 10-12 biraya alabilmekte ve 2-3 ay taşıyamamaktadır.

Artık Ziraat Bankasında zuhur edecek işini forsları olan ocak, bucağın başkanları vasıtasıyla kolayca hallettirebileceğini düşünmüyor. Bilâkis bu kadar zahiri imkânlar ve destekler sayesinde nasıl oluyor da taksit günü ecel teri dökmeye mecbur kahyor. Bu sualin cevabını bu işin sırrını çok şükür anlamaya başlamıştır.

1946 dan beri duydukları ve kendilerine bir çok defalar yüz yüze gelindiğinde, vaad edilenlerin hâlâ tahakkuk etmediğine hergün şahit olmaktadır.

Çapasından, orağından akşam köye yorgun argın döndüğünde yegâne dinlenme mahalli (fiziki ve ruhi) olan kahvede yorgunluk çıkarırken tellendirdiği sigarasını 5 kuruşa alabileceği vaadini bir türlü akıldan çıkaramıyor. Eline eskisine nazaran fazla para geçiyorsa da bununla en lüzumlu ihtiyacını teminde çok zorluk çekiyor, çok defa da birkaç misli fiyatına da olsa teminden âciz kalıyor.

Bütün bu olayları kafasından geçirirken şöyle düşünmekten de kendisini alamıyor. Ya bizim reylerimiz dağılır da Halk Partisi yine başa geçerse 27 senelik mazi bütün iyi ve kötü tarafları ile canlanırsa?

İşte bütün mesele burada. Eşit şartlarla yapılacak bir işbirliği neticesine canı gönülden razı oluş durumu her yerde mevcut.

Aksi takdirde yani Halk P. nin üstünlüğünü sağlayacak bir muhalefet birliği hiçbir netice vermeyecektir.

Halk P. nin üstünlüğünü sağlayacak bir işbirliğinden; Hür. P. ile C.M.P. nin yapacağı işbirliği daha verimli ve daha alâka çekici olacaktır.

Müsavî şartlarla girişilecek bir işbirliği veya bazı tarafların maksatlı tabirleri ile söyleyelim, küçük muhalefet partilerinin işbirliği yapılmıyacak olursa; o vakit kurtuluşu büyük ekseriyet D.P. de ümid etmenin tevekkülüne seve seve boyun eğecektir. Bu halde dahi en fazla muvaffak olan muhalefet partisi Hür. P. olacaktır.

Saygılarımla.

Dr. Firuz Alp KİREÇ, Lapseki

Köy Davamızı Niçin Plânlaştıramıyoruz ?

Artık kökü tarihin yüzyılları aşan mesafelerinde olan bu milli dâvânın yarınki Türkiyemiz bakımından ifade ettiği mâna ve ehemmiyeti üzerinde uzunboylu münakaşalara zaman ayıracak bir çağda mıyız ?

Plânlı çalışmanın medeniyetin yapısında, milli ve beşerî dâvaların gerçekleştirilmesinde, kalkınma hamlelerinin başarılarla neticelenmesindeki değerini izah ve ispat için kitaplar dolusu yazılar yazmağa lüzum var mı ? Plânlı bir çalışma ile, bunun aksini teşkil eden plânsız, dağınık ve istikrarsız çalışma arasında müşahede edilen farkları mukayese edemeyecek kadar idrâk ve ihata kabiliyetinden mahrum muyuz ?

Hayır;

Köy dâvamızın ehemmiyetini, yarınki Türkiyemiz bakımından ifade ettiği kudsi mânayı tamamiyle idrâk ve ihata etmekteyiz. Bu konu etrafında uzun ve lüzumsuz münakaşalara zaman ayıracak çağda olmadığımızı bilmekteyiz.

Hayır;

Medeniyetin madde ve ruh yapısında, milli ve beşerî fikirlerin gerçekleştirilmesinde, sosyal ve ekonomik kalkınma hareketlerinde müspet neticeler alınmasında

plânlı çalışmaların değerini takdir ve kabul etmekteyiz.

Hayır;

Plânsız, dağınık ve istikrarsız çalışmalardan devamlı ve kat'î neticeler alınmaz. Buna imkân yoktur ve olamaz. Buna inanmamaktayız.

Evet; Köy dâvamızda hayli mesafeler alınmıştır. Duyma, düşünme ve inanma merhaleleri geçilmiştir. Devletçe, otuz yıla yakın bir zamandanberi bu istikamette yapılan çalışmalar, neşriyat sahasında görülen fikir ve san'at eserleri müspet mâna ve değer taşımaktadır. Fakat, dâva karşısında, dâva ölçüsünde plânlı, teşkilâtli, metodlu ve kâfi sayıda elemanlı olduğumuz iddia edecek durumda olmadığımızı kabul etmeliyiz.

O haldeyiz ki;

Neleri, ne kadar zamanda, nasıl ve niçin yapacağımızı, yapılacak işler arasındaki münasebetleri, icab ve zaruretleri iyice tesbit ve tâyin edemedik. Ayrı ayrı bir hususiyet taşıyan köy realitelerimizi ilmin ve ihtisasın ışıkları altında inceliyemedik. İlmî neticelere, ilmî hakikatlere ulaşamadık. Bu büyük dâvayı günlük politikamızın mihrakını teşkil eden parti kongrelerinden, istismar propagandasından kurtarıp Üniversiteye, akademiye, laboratuvara ve köycülük kurultayına götüremedik. Heyecan ve ilham kaynaklarını açamadık. Fikriyatını yapamadık. Umumî ve ilmî mânada plânını çizemedik.

Bir vicdan hesaplaması yaparak kendimize soralım:

Gerek hükümet, gerek münevver olarak bu dâvânın saflarında birleşebildik mi? Müşterek bir görüş ve anlayış plânımız var mı?

Her hükümet organımız, dâvada kendisine terettüp eden vazifeleri tesbit ve tâyin etti mi?

Sağlık Vekâleti, kaç yıla kadar kırk bin köyün merkezi hastanelerini, doğum evlerini kuracak, elemanlarını hazırlıyacak?

Adliye Vekâleti, ne zaman merkezi, gezici Köy Mahkemeleri kuracak veya köy realitelerine uygun rasyonel tedbirler bulacak?

Bayındırlık Vekâleti, köy evlerini, köy yollarını, kendi mevzuundaki işleri ne zaman idealize edecek? Köy mimar ve mühendislerini ne zaman yetiştirecek? Maarif Vekâleti, 20.000 köyün okul ve öğretmen ihtiyacını ne zaman karşılayacak? Kara bilgisizliğin kökünü köy topraklarından ne zaman söküp atacak? Türk münevverliği, ne zaman bir iman ordusu, fikir ve ilim ordusu halinde seferberlik ilân edecek, ne zaman?..

Soruları uzatmak mümkündür, fakat ne yazık ki, cevaplarımız tatmin edici olmayacaktır.

Köy dâvamızın kaderi ve yarınki Türkiyemizin madde ve ruh yapısı önünde, daha enerjik ve daha hazırlıklı olalım. Plânsızlıktan, programsızlıktan bu asil dâvayı kurtarmağa çalışalım.

Reşat TÜRKES

T. C.

Ziraat Bankası

Yurt içinde 532 Şube ve Ajansı, dünyanın her tarafındaki muhabirleriyle sayın müşterilerinin emrindedir.

Vadeli, vadesiz tasarruf hesapları
1957 ikramiye tutarı

2.000.000 Liradır.

BU ZENGİN PLÂNDA

Gayrimenkuller, dolgun para ikramiyeleri, eşya, traktör, ziraat aletleri bulunmaktadır.

Emniyet Sandığı

Çiftelhavuzlu da

40.000 Liralık

Apartman

DAİRESİ

1 kişiye 10.000 lira

130 kişiye 20.000 lira
olmak üzere

70.000 Lira

Ayrıca

20 kişiye 400.000 Liralık

MESKEN EDİNME KREDİLERİ

(İpotek karşılığı)

Her 150 liraya bir kur'a

Kültür ve Sanat

Söz Arasında

Bilge KARASU

«... Konuşursunuz kendi kendinize, türlü sorular geçer usunuzdan, yanıtlarını ararsınız, bulursunuz, bulamazsınız da o sorularla yetinarsınız, onlara bir biçim vermeye çalışırsınız. Biçim vermek, budur bence, bu olmalıdır yazarın kaygısı. Doğruveren sorulara da, onlara bulduğu yanıtlara da gereken biçimi verebilmek. Nedir biçim vermek? Biçim vermek - soru olsun, yanıt olsun - bir düşünüyü (pensée'yi), bir görüdü (idée'yi) belirtmek, ışığa çıkarmak, açıklığa, seçikliğe erdirmek demektir...»

... Yazarken konuşursunuz kendi kendinizle dedim. Neler bulur, neler öğrenirsiniz! Bir betik gibidir içiniz açılır... Kendi kendinizi okursunuz yazarken, o betikten de çok neler öğrenirsiniz. . . »

Ama bu okuma sizi her zaman zenginleştirmezmiş, boşluğunuzla da karşı karşıya bırakabilirmiş... Olsun, gerçek özdenliğe yaklaşabilmek için bunu da göze almalı...

6 Mart 1957 tarihli, «Yazmak» başlıklı söyleşide Ataç daha başka şeyler de söylüyordu ama yukarıya aldığım çizikler iki bakımdan önemli: Ataç'ın nasıl yazı yazdığını göstermesi, bir yazarın kaygısının ne olması gerektiğini söylemesi bakımlarından...

Ataç konuşmayı çok seven kişilerdendi. Konuşmadan duramıyan, konuşmadıkça insanlar arasında yaşamının tadına varamıyan kişilerden. Yazıları da bu konuşmayı başkalarıyla de olsa bir iç-konuşmayı pek andıran bu konuşmayı - kâğıt üzerinde sürdürür. Yukarıya aldığım çiziklerde Ataç, yazı yazmanın onun için bu kendi kendine konuşma olduğunu açıkça söylüyor ama söylemeseydi, herhangi bir yazısı bunu dikkatli bir okura belli ediverirdi gene. Yazıları konuşma rythmos'una, (Tarancı için yazdığı yazıda bu söze bir karşılık bulamadığını, «akış» di-

yeceğini ama «dalgalanış, dalgalanım» da denilebileceğini söylüyordu. Burada «dalgalanım» diyebilirim sanırım,) dalgalanımına uygundur. Konuşmanın sağa sola kaymasına benzer bir devrim yazılarda da var ama bu devrim, bir yerden kalkıp bir yere gitmeye engel olmuyor, iki buçuk, üçbuçuk kitap sayfası içinde Ataç konuyu çözümlüyor, gideceği yolu, kendince gidilecek yolu çiziyor, o yolda giderken birtakım engelleri de aşıyor, bir yerde duruyor. Bu yer bir «son», bir «sonuç» değil, konuşmanın, o konudaki düşüncesinin «durabileceği» bir yerdir. Bu yazı ile yetinmediği zamanlar bir ikinci, bir üçüncü yazı yazıyor. Bu «ek» yazılar bir önceki konuşmanın bittiği yerden başlamıyor, başka bir noktayı, önceki yazı ile ilintili bir başka yönü ele alıyor. Ataç, sözlüklerdeki anlamıyla «deneme» yazarı. Konuşma rythmos'u, dalgalanım'ı ile sağlıyor bu özelliği. Ancak, bu konuşma, herhangi bir konuşma değildir, bütün mesele de buradadır. Ataç'ın bu dill, yeni bir yazı dilidir. Eski yazı diline benzemiyen, denemenin, düşüncenin yazısının bugüne değin kurtulamadığı birtakım dolambaçlı, katmerli, katlı tümcelerden uzak, konuşmuşcasına yazılmış ama gerçekte bir konuşmadan pek uzak, ancak yazı dili olabilecek bir dil. Tanıklanacak bir kelime azlığı, sınırlılığı, iri lâkırdıdan kaçma havası içinde, bir çoklarının yereceği denli sınırlı bir söz dağarcığı ile yazdı Ataç. Yerenlerin çoğu, bu sınırlılığın öztürkçe yazmak isteğinden, kararından ilerigeldiğini öne sürüyor. Öyle olduğunu sanmıyorum. Kavafioğlu'nun yazıları olsun, «bu yazımı öztürkçe yazmıyacağım» diye başlayan yazılar olsun, daha çok sözle, daha «zengin» yahut «tamturaklı» sözlerle yazılmış degillerdir. Hem öztürkçe yazmasının onu sınırladığını söylemek onun yazarlığını küçültmek

sayılmaz mı bir bakıma? Evet, bulduğu öztürkçe karşılıkların hepsi belki tam karşılıklar değildir, belki birtakım ayrımları gereğince gözetmedi, ama kullandığı söz sayısının sınırlı oluşu o sözlerin ona yettiğini, yetebileceğini de göstermez mi ki?

Konuşmaya benzer, konuşmayı andırır bir yazı dilini yarattı; kendi de biçim konusunda söz ederken bunu söylemiş olmuyor mu? Bir buçuk - iki saat konuşarak söylediklerini birkaç gün sonra bir yazıda, iki üç - sayfalık bir yazıda okuduğumuz zaman, o konuşma dalgalanımı içindeki yazıda konuşmanın biçimini bulmuyor muyduk? «Kedi» adlı yazısını düşünüyorum; o yazıyı yazdıktan on yıl sonra bana kediler üzerine beki bir saat boyunca bir şeyler anlatmıştı «Kedi» başlıklı yazıyı çok sonra okudum. Okuduğumda da bütün o anlattıklarını birbuçuk sayfalık yerde buldum. Konuşma tümceleri üzerinde biçim verme çabası ile gereken her türlü kısıntı yapılmıştı. Ama o yazının tümcelerinde o kısıntı duyuramaz kendini. Biçim dediğini öylesine yetkinliğe ulaştırmıştır ki, «özlü» denen yazıların tümcelerindeki seçik yoğunlaştırma, damıtık, arındırılma arındırılma neredeyse anlaşılamiyacak birtakım tümcelere gitme, hiç görülmez.

Ataç'ın ölümünden sonra yayınlanan ilk kitabın başlığı, «Söz Arasında». (Dost yayınları, 1 lira). «Sözden söze», «Söz olsun», «Söyleşi», «Konuş», «Diyelim» başlıkları ailesinden bir başlık... İri lâkırdıdan, kesin sözden uzak durma kararını, yargıyı öznel, kişisel düşüncelerin sonucu olarak gösterme isteğini duyuran başlıklar bunlar..

Kitapta 18 yazı var. Hepsinin ortak parolası, değişmeyen tema'sı, «düşünce» kelimesi ile «düşünme».

Düşünmenin özgürlüğüne bağlı olduğu düşüncesi (Gençlere, yaşlıların dediklerine kulak asmamalarını öğütleyen Gençlere Öğüt'te), «Diyelim'de özgürlüğün, düşünceden başka bir şeyin tutkulaştırılmaması olduğu tanımının bir karşılığıdır. «Yaşlılar, Gençler», gençleri düşünmeye çağırır gene. Gerek yaşlıların düşüncelerinden, kanıları ile görgülerinden kurtulmaya, gerek kendi düşüncülerinin sonuçlarını yaşlılara anlatmaya çağırır. Yaşlıların, bu yeni düşüncelerle yarından umutlanacaklarını, «Kim bilir? bu umutla belki ömürleri de» artacağını söyler. Gerçek dirimin ancak düşünce dirimi

olabileceği kanısının bir kanıtı bu. «İhlımlı Devrim», Ataç «ethike» sinin en belirli açıklamalarından biri. Batı uygarlığına geçiş, batı ekinini anlayışın ılımlı olamayacak bir devrim işi bellemesi gerektiği, ılımlılığın devrimcilikle uzlaşamayacağı belirtilir bu yazıda. «Dayanışma» gibi ılımlılık da onca devrimi, düşünce seçikliği köstekliyen davranışlardır. Sevilecek, beğenilecek tek dayanışmanın (kabul edebildiği tek tutkunun - «Diyelim» de - düşünce tutkusu olması gibi) düşünceleri bir olan kişilerin dayanışması olduğunu söyler. «İnanmak» da ancak düşüncenin bulup benimsediği doğrulara inanmaktır. «Dil» başlıklı yazı, «yazarlarımız düşünce düşünce, kullanacakları sözleri seçer seçer yazacakları güne değin de okumuyacağım» sözleriyle bitiyor. Okumuyacağı da Türkçe kitaplar, dergilerde, gazetelerde çıkan yazılar.. Ancak yazısının başında bunları pek okumadığını belirtmektedir. «Batıya doğru», «Batı kafası», doğrudan doğruya değilse bile «Münazara» yazıları, Batılılaşma konusunda yıllarca söyleyip durduklarına yeniden söylediği yazılar. Batılılaşmamız için gereken şey, Batı ekininin kaynaklarına gitmektir, bu da Yunanca, Lâtince öğretiminin yayılması ile, o yoldan giderek bu ekinin kaynaklarının, geçmişinin, özünün kavranmasıyla olabilecek bir iştir. Doğruyu aramak, düşünmek, öz düşüncesini savunmak ama başkalarının da düşüncelerine değer vermek, onları düşünmek, tartmak... Bu da bir Batılı eğitimin sonucu olabilecek bir şeydir.

«Övülmek» adlı yazı, «İş yergiyeye değil, övgüye karşı koyabilmektedir» tümcesiyle, «gerçek dörütmen» in «ne yaptığını bilerek çalışın» kimse olduğunu, öylesinin de «övülmeyi, beğenilmeyi» değil, «başarıyı, kendine dörüt alanında çizdiği ereğe varabilmeyi» aradığını söyleyen tümceleriyle, ülkü diye, gene bir düşünce etkinliğini tanıtır. «Yeni yazı» Devrim'in bir bütün oldu-

ğunu, yazı devriminin de bu devrimin doğal bir sonucunu meydana getirdiğini belirtirken, Ataç'ın Devrim anlayışını açıklıyor. Dil devrimi de, yazı devrimi de, dilini, yazısını arıyan Devrim'in sonuçları olmuştur. Yazı devrimi ile dil, bağımsızlığına ermiştir. Öte yanda bu devrim, geleneği baltalamamış, koparmamıştır. Eski yazıyı bilmiyenlerin eski yazınımızı da bilmeyeceklerini ileri sürülenlere karşı Ataç, bu geleneğin zaten ölmüş olduğunu söylemektedir.

«Güldeste» adlı yazı, öteki yazılardan ayrı bir bakıma. Sevilen, benimse-nen yapıtın her zaman sevilmeyebileceğini, sevgilerin, beğenilerin bağıntılılığını, o «Değişgen Ataç» mythos'una yol açan düşünceyi ele alıyor. Kişi değişmektedir, düşünceleri ile beğenileri değişmektedir. Güldeste, bu beğenilerin, düşüncelerin bir zaman dilimi içinde donmuş bir kalıptır. Oysa, «Başlıyorum bir yazıya, sonu ne olacak, iyice bilmeyorum» diyen Ataç «Kötü çıkarsa ne yapalım? unutulur gider. Güldeste yaparken iş öyle değil» diyerek kendi kendini de bir düşüncelik ömrü olacak yazıların ötesinde bağlamayı istememektedir. Yazıdaki özgürlük, denemedeki özgürlük, onun daha ömürlü bir yapıt çeşidi seçmesini önler gibi.. Denemeleri ile, daha sonra kolay kolay yadsıyamıyacağı bir kalıcı yapıt arasında bir ayrım görmektedir.

«Ak mı, Kara mı?» yazıları ile «Ek», Ataç'ın bu yönünü daha da aydınlatmakta. Bay Vedat Günyol'la tartışmaya giriştiği bu yazılarda, kesin yargı, kanı ile şüphe, her düşünceye açık olma konularını ele alıyor Ataç. Birbirini tutmayan bir yazı ile bir yırı aynı dergide çıkarmazdım, dedikten sonra gene de «bölmeli» bir kafes olduğunu, «Hiçbir düşünüyü yanlış diye kolay kolay atama» dığını söylüyor. «Ek» ise gene Ataç'ın ekin görüşünü tanımlıyor: «Ekin, kişiöğlü'nün yalnız bugün bildikleri, bugün inandıklarıyla yetinme-

yip geçmişteki düşünülerine, beğenilerine, inançlarına da ilgilenmek, kişi öğlunu elimizden geldiğince bütünü ile kavramaya özenmek demektir.

Bu yazı kitabı tanıtabilir ancak. Kitapta ileri sürülen, ortaya atılan düşünceler daha birçok yazıların konusu olabilir, olması da iyi olur.

Cahit Sıtkının Mektupları

Turgut UYAR

Dolayısıyla, Cahit Sıtkı'nın kitaplarını bir daha okudum. Otuzbeş Yaş'taki şiirleri son şiirlerinden daha güzel geldi bana. Son şiirlerinde, o, ilk şiirlerindeki dağınıklık yok. Son şiirleri, artık kusursuz bir şiirin nasıl yazılacağını bilen, usta, şaşmaz ozanın şiirleri. Duygunun bu kadar ölçü, bu kadar düzen altına alınması da sonunda onları cılız bir kılığa sokuyor.

Cahit Sıtkı, yazınımızın, yeri tartışmasız, iyice belirilmiş ozanlarındandı. Sanatı, şiiri, daha doğrusu sanat, şiir tutumu yerilemezdi artık. Çünkü öyle sanıyorum ki, kendi imkânlarının, kendi sınırlarının sonuna varmıştı. Ne türlü bir ozan olmak istediğini, şiiri nasıl anladığını, yine şiirleriyle, uzun zaman değişmeyen, değer seviyesini şaşırmanın şiirleriyle iyice belirtmişti. Artık onun bu ölçüler, kendi ölçüleri içinde, değeri, yaptıkları konuşulabilirdi ancak.

İyi bir ozanı, yermenin, övmekten daha çok kızdıracağını sanıyorum. Bu yüzden, yapacağını yapmış, imkânlarının sonuna varmış ozanları sanatçıları yermekten yana olmadığını söylerim. Ancak değişmesi, yeni anlayışlara, yeni değerlere yönelmesi mümkün sanatçıların yerilmesinde fayda olacağına inanıyorum da ondan. Ancak onlar uyarılabilir. Yoksa yaptığını iyice inanmış bir ozanı yermek, uyardırmaya çalışmak boşuna çabalamaktır. Çünkü artık onu değiştiremezsiniz. Belki de o, deneye deneye şimdi inandığına varmış, belki artık değişmeye, aramaya gücü, hepsinden önemlisi, isteği kalmamış bir ozandır. Bunun dışında, inanmış bir dengeye varmış adamlara duyulan saygı, böyle ozanları yermekten kişiyi ahkor. Şiirlerini beğenirsiniz yahut beğenmezsiniz, güzel dersiniz yahut çirkin dersiniz, ama, şöyle yazmasaydı da böyle yazsaydı diye-

1957 YILINDA

2.000.000

LİRA TUTARINDA İKRAMİYELERİ

TÜRKİYE BANKASI

mezsiz.

Bir ozanın artık değişmez ölçülere vardığı, kendi yaptıklarına inandığı nereden belli olur diyeceksiniz. Şaşmamasından, değişmemesinden, sanatını, ozanlar için şiirini, bir oyun haline getirmesinden. Oysa öbür ozanların bir dağınıklığı, bir türlü acamılığı, bir yerine oturamamışlığı vardır. Durmadan aranırlar gibidir. Kanamaz yaptıklarına, yetinemez sanki. Hep yeneden bir şeyler kurmaya çalışır. Sanırım, - yanılmam mümkün elbet - bir ozanın en önemli, en verimli çağı da bu çağlardır.

Ozanın bu türlü olmasına kişiliği olmalı bir ozan, yazdıklarında bir türlü düzgün düzen tutturamamış zayıf, kötü bir ozan diye bakmak yanlış olur. Eğer iyi bir ozansa, sahiden ozan olarak dünyaya gelmişse, bir gün o da, artık sağlamca bağlanacağı ölçüyü, düzeni, anlayışı, değerleri bulur, ondan sonra onun da yazdıkları değişmez, şaşmaz, oturmuş şiirler katına yükselir, ondan sonra onun yazdıkları da tartışılmaz, yerilmez yazılar olur.

Cahit Sıtkı da böyle ozandı. Onun da arandığı, zaman zaman bir takım anlayışlara vardığı ilk şiirlerinden bu yana belli. Şiir üstüne durmadan düşündüğü, düşündükleri pek çeşitli, pek önemli şeyler değilse bile, düşündüğü bu kitaptaki mektuplardan anlaşılıyor.

Önce, Ziya Osman'ın, Cahit Sıtkı'nın ölümü üstüne yazdıklarının kitaba eklenmesi isabet olmuş diyeceğim. Gerçekten güzel, tatlı, duygulu yazılar. Öyle samyorum ki, Ziya Osman ilerde, ozan olarak değil, pek az yazmış olduğu halde, düz yazılarıyla daha çok anılacak. Mektuplara gelince; her şeyden çok, sağlam bir dostluğu haber veriyor. Biraz edebiyat üstüne kurulmuş ama sağlam bir dostluk. Birbirlerinden gizli saklı hiçbir şeyleri yokmuş. Bu arada, o günlerin bazı ozanları, şiir anlayışları üstünde ilginç haberler, yargılar da okunuyor. Ben ozanların, yazarların, şiirlerini, yazılarını tanıdıktan sonra, günlüklerini, mektuplarını, şiirlerini, yazılarını okuduğumdan daha büyük bir ilgiyle okurum. Onlardan daha çok tad alırım. Belki kişiğliğine çok ilgilendiğimden. Yazılarında gizledikleri, sakladıkları birçok yönleri bu mektuplarda açıkça belirir, bir cümleleri, bir sözleri veya söz arasında anlatılan bir olay, birçok yazılarını şiirlerini açıklar. Örneğin Cahit Sıtkı'nın mektuplarında, şiirlerinde rastlamadığımız, yahut durulanmış, yikanmış olarak rastladığımız bir kadın sevgisi, âdeta ateş halinde bir istek var.

Bir mektubunda da (S. 46) "İstiyorum ki, her şiirde bütün bir hayat tecelli etsin. Hissolunsun ki, şair onu yazarken, göğsünden bir şeyler koparmış ve o şiirin içerisine koymuş." Bu sözleri, onun şiir anlayışını belirtmesi bakımından çok önemli. Gerçi mektup pek eski bir tarih taşıyor (1933) ama, onun şiirde bu davranışı ömrünce değişmedi, hep duygulu, hep göğsünden bir şeyler koparıp kodu şiirlerine. Bütün şiirleri böyle bir duygu, duygulanma değeri üstüne kurulmuş.

Mektuplar bir yönleriyle eksik gibi geldi bana. Sanki âdeta Cahit Sıtkı'nın tarafı tutulmuş. Ziya Osman'ın bu mek-

tuplara cevaplarının da yayınlanması çok faydalı olurdu. Çünkü bazı mektuplardan, Ziya Osman'ın, Cahit Sıtkı'nın bazı şiirlerine ve anlayışına karşı durduğunu anlıyoruz. Bunların da bilinmesi en az Cahit Sıtkı'nın kileri bilmek kadar ilginç.

Mektupların önemli yönlerinden biri de Cahit Sıtkı'nın şiirlerinin, basılmamış ilk biçimleriyle yayınlanmış olması. Bu ilk, çarpık ve dağınık biçimlerden, iyi bir ozanın, sonunda nasıl, düzgün ve güzel biçimler kurduğunu görmek çok faydalı, çok ilginç oluyor.

Bu, ozan, yazar mektuplarının, günlüklerinin yayınlanması, bir gelenek haline gelmeli artık. Ozanları, yazarları, yazıları dışındaki yönleriyle tanımak, en az, kendilerini değerlendirmek, kendilerinin açıklanmasında belge olmakta faydalıdır. Belki, bir gün günlüklerinin, mektuplarının yayınlanabileceğini düşünen ozanları yazarları da, günlük tutmaya, mektuplarında, kendilerini anlatmaya iteler.

Cahit Sıtkı'nın mektupları benim çoktandır elimde. Zaten baştan sona okunuyor. Arada bir, bir dosttan mektup almışçasına açıp birini ikisini okumak gerçekten güzel, gerçekten ilginç. İki dostun fısıltılarına kulak verir gibi sizden uzakta kalmış günlerin dedikoduları, şiirleri, ozanları üstünde birçok şeyler öğreniyorsunuz. Bu arada sevdiğiniz, yahut sevmediğiniz bir ozanın, şiir üstüne düşündüklerini, vardığı doğruları, düştüğü yanlışları görüyorsunuz.

Bu mektuplar, Cahit Sıtkı'nın öteki kitapları, yani şiirleri kadar önemli.

(İnsanı Seveceksin)

F. P.

(1958 Brüksel Sergisi münasebetiyle*)

Yirmi beş yıl ara ile dünyanın karşılaştığı iki büyük savaştan sonra insanları derin bir ümitsizliğe sürükleyen endişeyi, güvensizliği ortadan kaldıracak, kütteleleri kemiren tehlikeli ideolojilerin yerini tutacak, insanlığı mutlak bir huzura kavuşturacak yeni inançlara ihtiyaç duyulduğu, artık, münakaşa edilmiş bir gerçektir.

Filvaki bütün dinler huzur ve sükûnun her şeyden önce Allahın varlığına inanmakta olduğunu; doğruluğun iyiliğin, insan sevgisinin bunu bize bahşedeceğini telkin etmekte. Ama ne yazık ki, XIX. Yüzyılın sırf maddecilik ve gerçekçilik nazariyeleri çoğu insanları din ve ahlak yolundan uzaklaştırmış, onların yeni inançlar ve hayaller peşinde koşmalarına saik olmuştur. Materyalizmi kapitalizm takibetmiş, sosyalizm arkasından komünizmi getirmiş, sonra da, aşırı nasyonalizm, faşizm gibi hareketler türemiş, sayısız kin ve ihtiras ejderleri baş kaldırmış ve bugün her tarafta görünen anlaşmazlık ve kargaşalıkları yaratmıştır.

Yirminci Yüzyılın bu ideolojiler çıkmasında, bu karma karışık iddialar girdabında biraz ferahlık yaratmak insanları günün ihtiyaçlarına daha uygun esaslar etrafında birleştirip aydınlığa kavuşturmak

gerekiyor. Artık Milletler, halkın itiyatlarına akidelerine aykırı olmıyan bazı sağlam prensiplere bağlanmak, temiz bir ideal peşinde yürümek ızdırımdadırlar. Kaldı ki, ilim alanında, teknikte başlıyan korkunç rekabet gene endişeler yaratmaktadır:

Atom enerjisinin sağlıyacağı sonsuz kudretin peşinde koşanlar, onu zaptetmeyi umanları yeni bir boğuşmaya hazırlanmaktadır.

İnsan, hiçbir zaman rahatça tadını tadamayacağı, zevkine varamıyacağı bir meyva için, bir eşya için, bir madde için çalışıp duruyor. O, ilmin, tekniğin kölesi olmaktan kendini kurtaramaz olmuştur. İşte bu insan, etrafını görmüyor, hemcinsini tanımıyor. Dünyanın her köşesinde bir kargaşalık, bir çırpınmadır sürüp gidiyor.

Durmadan araştıran, birşeyler keşfetmek isteyen, ama, bir türlü korkudan, kuş kudan ayrılamıyan insanın dayanacağı, inanaacağı yeni prensipler ne olmalıdır? Bu dünyayı yeniden hangi esaslar üzerine oturtmak uygun olacaktır?

Bu muztarip insana, önce «Dur!» diye seslenmek, çevrendekilere, hattâ uzak takilere biraz bak, kardeşlerini gör ve tanı!» demek zamanı gelmiştir. Dünün ve bugünün muhasebesini yapması, kendisine yeni bir istikamet seçmesi saati çalmıştır. İşte bu insanın anlaması gerekli ilk nokta şudur:

İnsan maddeye esir olamaz ve olmamalıdır. Aksine, madde, eşya, teknik, ilim, her şey onun emrinde, onun hizmetindedir. Bütün unsurlar, bütün kuvvetler onun refahı, saadeti içindir.

Yine insanın bilmesi gereken ikinci nokta:

Başkalarını yakından tanıdıktan onları anladıkça, onlara ısınacağı, bağlanacağıdır. İnsan sevgisi kalbinde yeşerdikçe müsamaha halı, merhametli, şefkatli, adil olacaktır. Kan dökmekten kaçınacak, kendisi için istemediğini, başkasına da reva görmeyecek ve böylece barışın en emin yolunu keşfetmiş olacaktır.

İnsan sevgisiyle kalbi dolup taşacak olan bu yeni insan, nihayet, yüzyıllar boyunca aradığı, hasretini çektiği huzura kavuşacaktır.

(*) 1958 yılında Brüksel'de açılacak ve altı ay sürecek olan Evrensel ve Milletlerarası Serginin Teması (İnsan) dır. Sergi idaresinin bu maksatla kullandığı başlıca parola şudur: «Bütün teknik insan hizmetinde» veya «Dünyayı insan için inşa etmek.»

Yazılarımızın çokluğu yüzünden Bekir Çiftinin "Sait Faik Armağanı" yahut Kaybeden Kakanyor adlı yazısının son kısmını gelecek sayımıza bırakmış bulunuyoruz. Özür dileriz.

Ayda
1000
lira daimi
irat

50000
liralık
sermaye
ikramiyesi

İRATLI SİGORTALI İKRAMİYELİ TASARRUF HESAPLARI

Her hesap
sahibine
6000
lira hayat
sigortası

Bu hesaplar
aynı zamanda bankanın
diğer PARA ve APARTIMAN
DAİRELERİ İKRAMİYELERİNE
iştirak eder, paranıza normal faiz getirir.
İrat ödemeleri derhal başlar.

Her hesap
sahibine
6000
lira kaza
sigortası

TÜRKİYE KREDİ BANKASI

İSTANBUL

ANKARA

ADANA

İZMİR

GENEL SİGORTA

1957
Yılında

Milyon
LIRA

20
EV
VE
APARTMAN
DAİRESİ

HER 150 LIRAYA BİR KUR'A
NUMARASI VERİLİR.

AKBANK

Sahip ve Yazı İşleri Müdürü
Nilüfer YALÇIN

Sekreter:
Orhan BALI

İdarehane: Büyük Han, No. 55
Yenişehir - Ankara

Tel: 27531

Haberleşme Adresi:
Posta Kutusu 131 - Ankara

Dizildiği ve Basıldığı Yer:
Yıldız Matbaacılık ve Gazetecilik
T.A.Ş. - Denizciler Caddesi Saka
Han, alt kat — Ankara

FORUM OKUYUNUZ..